

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vojenský lékař František Půža

Andrea Vašíčková

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Andrea Vašíčková**
Osobní číslo: **H10736**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Vojenský lékař František Půža**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Andrea Vašíčková prostuduje příslušnou literaturu týkající se vývoje Rakouska-Uherska v posledních desetiletích jeho existence, stavu armády a organizace zdravotní služby v jejím rámci. Důležitým zdrojem budou rovněž prameny osobní povahy (osobní fond MUDr. Františka Půži v SOKA Havlíčkův Brod), na jejichž základě autorka zpracuje životopis MUDr. F. Půži se zaměřením na jeho kariéru vojenského lékaře.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod. Půža František, MUDr., Příbyslav (osobní písemná pozůstalost). Půža, F. Kronika příbyslavská. Příbyslav, 1914.
Gellner, A. Národy a nacionalismus. Praha: Josef Hříbal, 1993. Glenny, M. Balkán 1804 - 1999. Praha: BB art, 2003. Kol. autorů. Vojenské dějiny Československa. 2. díl. (1526 - 1918). Praha: Naše vojsko, 1986. Hladký, L. Bosenská otázka v 19. a 20. století. Brno: MU v Brně, 2005. Jiránek, T. Zdravotní poměry a zdravotní péče v armádě habsburské monarchie v dlouhém 19. století. In: Theatrum historiae 2. Pradubice, 2007. Křen, J - Broklová, E. Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století. Praha: Karolinum, 1990. Křen, J. Konfliktní společenství. Praha: Academia, 1990. Šesták, M. Dějiny jihoslovanských zemí. Praha: Lidové noviny, 1998.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

prof. PhDr. Petr Vošl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28. 3. 2013

Andrea Vašíčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky při zpracovávání bakalářské práce. Poděkování patří také všem, kteří mi byli při jejím vytváření jakýmkoliv způsobem nápomocni.

Abstrakt

Tato práce popisuje osobu Františka Půži (1872 – 1932), typického venkovského inteligenta, se zaměřením na jeho osobní život a kariéru vojenského lékaře. Od roku 1900 působil jako vojenský lékař ve Vídni, později v Bosně a Hercegovině, během první světové války v Záhřebu. Od roku 1918 pracoval jako obvodní lékař v Přibyslavi až do své smrti v roce 1932.

Klíčová slova: František Půža, vojenský lékař, první světová válka, Přibyslav

Abstract

This thesis focuses on the personality of František Půža (1872 – 1932), a typical province intelligent. This thesis deals with his personal life and his path of a military doctor. Since 1900 he worked as a military doctor in Vienna, later in Bosnia and Herzegovina and during The First World War in Zagreb. He worked as a general practitioner in Přibyslav from 1918 until his death in 1932.

Key words: František Půža, military doctor, The First World War, Přibyslav

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Kritika pramene	5
3.	Svět ve 2. pol. 19. století	8
3.1	Situace v Evropě	8
3.2	Habsburská monarchie v 2. pol. 19. století	9
3.2.1	50. a 60. léta	9
3.2.2	70., 80. a 90. léta	10
3.3	V předvečer 1. světové války	11
4.	První světová válka	13
5.	Přibyslav	15
5.1	Stručná historie města do pol. 19. stol.	15
5.2	Historie Přibyslavi v letech 1848 – 1918	17
6.	František Půža	20
6.1	Rodinný život	20
6.2	Vzdělání	23
6.3	František Půža jako obvodní lékař	26
6.4	Politické názory a záliby	27
6.5	Význam F. P. jako regionálního historika	28
7.	Z historie vojenského lékařství	30
8.	František Půža jako vojenský lékař	32
8.1	Každodenní život vojenského lékaře	35
8.1.1	Bosna a Hercegovina	35
8.1.2	Záhřeb	39
8.1.3	Slovensko	45
9.	Život Františka Půži po válce	47
10.	Závěr	48
11.	Seznam pramenů a literatury	50
12.	Seznam příloh	52
13.	Přílohy	53
14.	Resumé	57

1. Úvod

Tato práce se zabývá osobností přibyslavského rodáka Františka Půži (28. 9. 1872 – 2. 3. 1932) a podrobněji se zaměřuje na jeho osobní život a kariéru vojenského lékaře. František Půža byl všestranně nadaným člověkem a v průběhu svého života se věnoval mnoha oborům lidské činnosti. Pracoval jako vojenský lékař, obvodní lékař, považoval se za vlastence a aktivně působil v mnoha spolcích. Byl členem Sázavanu, Sokolu, Sboru dobrovolných hasičů města Přibyslavi, Klubu československých turistů a činným členem Jednoty divadelních ochotníků v Přibyslavi.¹ Kromě svého povolání lékaře a působení v několika zájmových spolcích se také aktivně zajímal o historii. Do povědomí dnešní generace se zapsal především jako člověk zabývající se historií Přibyslavi. I když byl Půža jen amatérským historikem, počínal si v historickém bádání téměř jako profesionál a jeho *Kronika přibyslavská*² zůstala dodnes nepřekonána.

Půža pocházel z chudé kovářské rodiny, přesto mu však bylo umožněno studovat na tehdejší Karlo – Ferdinandově univerzitě v Praze, a získat diplom z medicíny. PhDr. Oldřich Málek o něm píše: „*Již jako malý kluk projevoval neobyčejnou zvědavost. Dovedl by celé hodiny poslouchat vyprávění o dávných časech a životě lidí před mnoha a mnoha lety. Byl také schopen uvádět svými otázkami dospělé vyprávěče do rozpaků a nutit je, aby mu znovu a podrobněji objasňovali některou událost, která ho právě zaujala. Byl nepochybně už od předškolního věku náramně přemýšlivý a také učenlivý. Proto bylo od jeho rodičů vskutku moudré, že ho dali „na studie.“*“³

Ačkoliv je František Půža zařazen mezi čestné občany Přibyslavi a je po něm zde pojmenována ulice Dr. Půži,⁴ zůstává jeho životní příběh stále skryt v denících uložených v archivu.⁵

Cílem této práce je podat detailnější informace o této vskutku zajímavé osobnosti Přibyslavska, přiblížit veřejnosti osudy vojenského a obvodního lékaře, vlastence a amatérského historika.

¹ Více o spolcích v kap. 5.2 Historie Přibyslavi v letech 1848 – 1918.

² PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*. Německý Brod, 1914.

³ MÁLEK, Oldřich. Přibyslavské osobnosti v názvech zdejších ulic. MUDr. František Půža. In *Přibyslavský čtvrtletník*, 1, 2002, s. 33.

⁴ 26. září 1931 bylo Františku Půžovi uděleno Čestné občanství města Přibyslavi.

⁵ Poprvé se osobou a životními osudy F. P. zabýval PhDr. Oldřich Málek. Přibyslavské osobnosti v názvech zdejších ulic. MUDr. František Půža. In *Přibyslavský čtvrtletník*, 1, 2002, s. 32-41.

Práce je uvedena analýzou osobní písemné pozůstalosti Františka Půži. Poté jsou zařazeny kapitoly vykreslující dobu, ve které František Půža žil. Nejprve je krátce popsána situace v Habsburské monarchii v 2. pol. 19. stol. až do počátku první světové války, s přihlédnutím k událostem v českých zemích. Pro dokreslení Půžova životního příběhu je podstatné uvést také několik informací o první světové válce, která ovlivnila osudy několika milionů lidí. Dále je zaměřena pozornost na historii města Přibyslavi, zvláště na sklonku 19. a 20. století. Dalším důležitým tématem je stav vojenství a vojenského lékařství na počátku 20. století. A konečně následují kapitoly zabývající se osobou Františka Půži, jeho rodinným životem, studijními léty, zaměstnáním, charakterem, životními postoji a každodenním životem vojenského lékaře.

Pro zpracování této práce jsem využila osobní písemnou pozůstalost uloženou ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě, monografie o regionální historii, publikace o vojenství, „českých“ a světových dějinách a také elektronické zdroje.

Publikací o historii Přibyslavi není mnoho. Dosud největšího ohlasu dosáhla *Kronika přibyslavská*⁶ od Františka Půži z roku 1914, mapující historii Přibyslavi od nejstarších časů do počátků 20. století. Další prací je kniha *Přibyslav*⁷ od Lucie Markové, která ovšem, co se popisů historie týká, vychází z Půžovy kroniky a je doplněna o historické i současné fotografie podoby města a zajímavosti z regionu z 20. století. Významným regionálním badatelem zabývajícím se dějinami Přibyslavi byl bezesporu PhDr. Oldřich Málek.⁸ Dalším zdrojem, ve kterém jsou publikovány poznámky k historii Přibyslavi, je *Přibyslavský čtvrtletník*.⁹

Literatury zabývající se osobou F. P. je velmi málo. Kromě osobní písemné pozůstalosti F. P., která je uložena v SOkA v Havlíčkově Brodě existuje několikastránkový článek od Oldřicha Málka v *Přibyslavském čtvrtletníku*, který je jedinou doposud vytvořenou prací, informující o osobě F. P. Tento článek nemá poznámkový aparát, nicméně Oldřich Málek při jeho psaní vycházel z Půžovy osobní písemné pozůstalosti, mimo jiné cituje také některé pasáže z deníků. Pokud je F. P. zmíněn v jiných zdrojích, autoři se odvolávají právě na Oldřicha Málka.

⁶ PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*. Německý Brod, 1914.

⁷ MARKOVÁ, Lucie. *Přibyslav*. Havlíčkův Brod, 2008. ISBN 978-80-904192-0-9.

⁸ PhDr. Oldřich Málek (1926-2008), přibyslavský rodák, amatérský historik.

⁹ *Přibyslavský čtvrtletník* je regionální periodikum vydávané městem Přibyslav a zaměřuje se na kulturu, historii a ekologii na Přibyslavsku. Svými příspěvky obohacují čtvrtletník jak významné kapacity z oborů tak i občané Přibyslavi.

Českou politiku a obecně vývoj česko-německých vztahů v rámci Habsburské monarchie a později Rakouska-Uherska zachycují publikace *Česká společnost 1848-1918*¹⁰ a *Konfliktní společenství*¹¹. Dá se říci, že tyto dvě knihy patří dosud mezi nejlepší zdroje, ze kterých je možno o tomto tématu čerpat. *Česká společnost 1848 – 1918* detailně zpracovává politickou realitu 2. poloviny 19. stol. a do hloubky se zabývá také příčinami konfliktů mezi českým a německým národem.

Jiří Kořalka v knize *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 - 1914*¹² srovnává český a německý národ a jejich pozici vzhledem k Habsburské říši. Zdeněk Šolle ve *Století české politiky*¹³ popisuje vývoj českého politického života od Dobrovského až po Masaryka.

Neopomenutelnou odbornou literaturou jsou *Velké dějiny zemí Koruny české*.¹⁴ Pro tuto práci je důležitý zvláště díl XII.a, zahrnující období 1860-1890.

Z cizojazyčné literatury je důležité abych se zmínila o několikasvazkové *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*,¹⁵ kterou svým rozsahem a vědeckým přínosem můžeme přirovnat např. k českým Velkým dějinám zemí Koruny české. Vydává je Rakouská akademie věd v Vídni.

Z prací zabývajících se vojenstvím a vojenským lékařstvím v 19. a 20. století je nutno zmínit *Vojenské dějiny Československa*,¹⁶ a také studii od Tomáše Jiráňka *Zdravotní poměry a zdravotní péče v armádě habsburské monarchie v dlouhém 19. století*.¹⁷ Někjaké informace o tomto tématu najdeme ve zmíněné *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*.

Zvláštními prameny jsou deníky a vzpomínky vojáků, které nám přibližují každodenní život v armádě. Jsou specifické především proto, že předkládají informace o životě jednotlivce a významně tak obohacují známá fakta velkých, politických dějin.

¹⁰ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 - 1918*. Praha, 1982.

¹¹ KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství*. Praha, 1990. ISBN 0-88781-210-4.

¹² KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815 - 1914*. Praha, 1996. ISBN 80-7203-022-1.

¹³ ŠOLLE, Zdeněk. *Století české politiky: Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka*. Praha, 1998. ISBN 80-204-0696-4.

¹⁴ Kol. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XII.a 1860 – 1890. Praha, 2012. ISBN 978-80-7432-181-8.

¹⁵ WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter. *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. B. V. *Die bewaffnete Macht*. Wien, 1987.

¹⁶ Kolektiv. *Vojenské dějiny Československa, díl 2. (1526 – 1918)*. Praha, 1986.

¹⁷ JIRÁNEK, Tomáš. *Zdravotní poměry a zdravotní péče v armádě habsburské monarchie v dlouhém 19. století*. In *Teatrum historiae*, 2, 2007, s. 335 – 353. ISBN 978-80-7395-027-9.

Přehled o působení českých vojáků v první světové válce a vojenské každodennosti poskytuje trilogie od Libora Nedorosta, *Češi v 1. světové válce*¹⁸ a podobný ráz zaujímá také kniha *Češi, České země a velká válka* od Ivana Šedivého.¹⁹

¹⁸ NEDOROST, Libor. *Češi v první světové válce 1. díl: Mým národům*. Praha, 2006. ISBN 80-7277-321-6;
NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce 2. díl: Na frontách Velké války*. Praha, 2006. ISBN 80-7277-322-4;
NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce 3. díl: Do hořkého konce*. Praha, 2007. ISBN 80-7277-320-8.

¹⁹ ŠEDIVÝ, Ivan. *České země a velká válka. 1914 – 1918*. Praha, 2003. ISBN 80-7106-274-X.

2. Kritika pramene

Obecně osobní písemné pozůstalosti řadíme mezi tzv. ego dokumenty (prameny osobní povahy), které mapují život člověka a většinou je tento člověk vytvořil, či řekněme sepsal, sám. Mezi ego dokumenty patří jak osobní písemné pozůstalosti osob kulturně, politicky či jinak významných, tak i písemnosti „nevýznamných“ osob. Zpravidla obsahují osobní doklady (křestní a úmrtní list, aj.), korespondenci, deníky, memoáry nebo rukopisy.²⁰

Hlavním pramenem pro zpracování této práce byla osobní písemná pozůstalost MUDr. Františka Půži uložená ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě.²¹

Podstatnou část fondu tvoří deníky Františka Půži, osobní doklady původce a některých jeho rodinných příslušníků, korespondence, fotografie a také opisy pramenů k dějinám Přibyslavi a okolních vesnic.

Fond je uspořádán do pěti kartonů. Karton č. 1 je nejrozsáhlejší, co se týká Půžovy osoby. Zahrnuje osobní doklady (křestní list, domovské listy, vysvědčení z gymnázia, cestovní doklady, vojenské doklady, spolkové průkazy, čtenářské deníky a úlohy z dob studijních, poznámky z vysokoškolských studií a deníky. Je důležité věnovat pozornost právě deníkům, jelikož ty tvoří nejobsáhlejší část archivního fondu. Jedná se o zápisy vzpomínek ze studijních let na gymnasiu v Německém Brodě (dnes Havlíčkově Brodě), vysokoškolských studií v Praze, dále jsou k dispozici poznámky F. P. k tehdejší politické situaci v Rakousku-Uhersku, Evropě a ve světě. Půža byl velice dobrý pozorovatel a se zájmem sledoval veškeré dění kolem sebe. Výsledkem tak jsou velmi pozorné a trefné postřehy k tehdejší politické situaci. Poslední část tvoří deníky z dob, kdy F. P. zastával funkci vojenského lékaře. K dispozici nám jsou vzpomínky z Bosny a Hercegoviny, najdeme zde i přepisy válečných deníků z období let 1914 – 1917 a několik deníků věnujících se létům poválečným, dovedených do září 1927.

Druhý karton z největší části obsahuje rodinnou korespondenci, osobní Půžovu korespondenci, různá blahopřání a pohlednice.

²⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Prameny osobní povahy*. [online] [cit.2012-01-09]. Dostupné z WWW: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema10/p10.htm#ftn10>>

²¹ SOKA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*.

Důležitý pro regionální historii je karton č. 3, ve kterém jsou uloženy opisy pramenů k regionální historii (opisy z gruntovních knih, soupisů obyvatel, katastrů, aj.), poznámky, výstřižky z novin a rukopisy. Důležitou součástí je rukopis *Kroniky příbyslavské* a rukopis *Poddanství lidu vesnického na bývalém panství polensko-příbyslavském*.²²

Čtvrtý karton obsahuje především fotografie rodiny a přátel, portrétní a vojenské, fotografie z příbyslavských spolků (divadelních ochotníků, Sokola), a také neurčené skupinové snímky bez F. P. Dále zde najdeme smuteční oznámení a novinové nekrology o F. P., Půžovy další úvahy a poznámky a rukopis článku Oldřicha Málka o Františku Půžovi. Pátý karton obsahuje osobní doklady rodinných příslušníků a dalších příbuzných a opět fotografie.

Převládajícím jazykem dokumentů je čeština, v menším zastoupení se vyskytují jiné jazyky. Německy, slovensky či italsky jsou psány některé písemnosti institucionální provenience, přičemž největší zastoupení má po češtině němčina.

Podle dochovaných záznamů se předpokládá, že si Půža začal vést deníky v době studia na gymnáziu. Dřívější poznámky, pokud nějaké byly, se nedochovaly. Většina jeho vzpomínek z gymnaziálních let se nachází v sešitech za školními úlohami a poznámkami.

První dochovaný deník začíná o prázdninách roku 1890.²³ Častým popisovaným tématem jsou prázdniny, výlety, školní léta, přátelé, příbyslavští obyvatelé, ochotnické divadlo a příležitostně také politika. Na deníky z gymnaziálních let plynule navazují deníky z doby studia na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze.

Deníky se snažil psát pravidelně. Přesto ale můžeme říci, že v době jeho studijních let byly zápisy frekventovanější nežli v pozdějších letech, kdy sloužil jako vojenský a obvodní lékař. Lze to přičíst tomu, že jako pracující už neměl tolik času jako během studií.

Memoáry jsou velmi čtivé, pisatel disponoval nadmíru dobrými vyjadřovacími schopnostmi. S přibývajícím věkem se měnila i témata, kterým se F. P. věnoval. V největším zastoupení se vyskytuje politika, která je přítomna ve všech denících. Po válce se pozornost ubírá na každodenní život v Příbyslavi.

²² PŮŽA, František. *Poddanství lidu vesnického na bývalém panství polensko-příbyslavském*. Německý Brod, 1937. Toto dílo vyšlo 5 let po Půžově smrti a zůstalo torzem.

Půža také zamýšlel vydat rozsáhlou syntézu o dějinách přílehlých příbyslavských vesnic. Zachovaly se však jen poznámky, které jsou dnes uloženy v SOkA Havlíčkův Brod v jeho osobní písemné pozůstalosti.

²³ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890 – 91), kart. 1, inv. č. 15. Samotný deník začíná 15. 7. 1890. Více kap. 6.2 Vzdělání.

Příležitostně se vyskytují také hrubé chyby v pravopise, s větší frekvencí v zápiscích z doby studií, přičemž v pozdějším věku pisatele se téměř neobjevují. V uvedených citacích jsem respektovala původní znění deníků včetně všech gramatických nedostatků.

Písemnou pozůstalost darovala Státnímu okresnímu archivu V Havlíčkově Brodě dědička Věra Svobodová v roce 2004.²⁴

²⁴ TAJOVSKÝ, Miloš. *Inventář: Půža František, MUDr., Příbyslav (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Havlíčkův Brod, 2006, s. 3.

3. Svět ve 2. pol. 19. století

3.1 Situace v Evropě

Druhá polovina 19. století se nesla ve znamení velkých změn, nadějí a očekávání.²⁵ Nejvyspělejší světovou velmocí v 2. pol. 19. stol. byla Velká Británie, která byla koncem století předstížena Německem a USA.

Snahy jednotlivých národů o vytvoření samostatných států vedly ke vzniku nových státoprávních celků v Evropě.

Díky spojení sardinského krále Viktora Emanuela²⁶ a francouzského císaře Napoleona III.²⁷ se podařilo Italům porazit Rakousko v roce 1859 v bitvě u Solferina a zabrat severní Itálii. Rakousku zůstalo pouze Benátsko. Zanedlouho došlo k připojení Království obojí Sicílie a Neapolského království a roku 1861 bylo vyhlášeno samostatné Italské království. Proces sjednocení Itálie byl dokončen připojením Benátska v roce 1866 a v roce 1870 papežského státu.²⁸

Posilující postavení vznikajícího Německa sledovala s úzkostí Francie. Pruský kancléř Bismarck²⁹ tohoto napětí využil a vyvolal válku s Francií, ve které dosáhlo Prusko významného vítězství. 18. ledna 1871 bylo na zámku ve Versailles vyhlášeno Německé císařství, z něhož se postupně stala evropská hospodářská velmoc a ve kterém si vedoucí postavení udrželo Prusko. Po prohrané prusko-francouzské válce byla v roce 1870 vyhlášena Francouzská republika.³⁰

V roce 1867 se Rakouské císařství přetransformovalo v Rakousko-Uhersko. Sílící požadavky Maďarů oslabené Rakousko po prohrané válce s Pruskem už nedokázalo odrazit. Obě části měly společného panovníka, zahraniční politiku, finance a armádu, ale jinak se jednalo o dva oddělené politické celky.³¹

²⁵ Evropu v roce 1848 zasáhla vlna revolucí. Toto období bývá také někdy nazýváno jako „jaro národů“, revoluce začaly propuknout na jaře 1848. Utlačované národy se bouřily proti nadvládě cizích mocnářství a usilovaly o vytvoření samostatných států, což se některým podařilo až o několik let později. I když revoluce nepřinesla takové cíle, ve které bouřící se evropské národy doufaly, byla důležitým mezníkem evropských dějin.

²⁶ Viktor Emanuel II. (1820 – 1878), 1849 – 1878 sardinský král, 1861 – 1878 italský král.

²⁷ Napoleon III. (1808 – 1873), francouzský prezident a později císař.

²⁸ Kol. *Vojenské dějiny Československa, díl 2.* (1526 – 1918). Praha, 1986. s. 376-391.

²⁹ Otto Eduard Leopold Bismarck (1815 – 1898), pruský a německý státník.

³⁰ Kolektiv. *Vojenské dějiny Československa, díl 2.*, s. 393.

³¹ Tamtéž, s. 392.

3.2 Habsburská monarchie v 2. pol. 19. století

3.2.1 50. a 60. léta

Po revolucích v roce 1848 byl v Habsburské monarchii opět nastolen řád a císař František Josef I. obnovil absolutistickou moc. Celý systém byl formálně potvrzen tzv. silvestrovskými patenty z 31. prosince 1851. Tyto patenty neřešily národnostní otázky, které se postupem času staly velmi problémovým tématem.³²

Pro období 50. let se vžil termín tzv. bachovského absolutismu, podle výrazné osobnosti politického života, Alexandra Bacha. Byl zlikvidován veřejný politický život, omezena svoboda slova, svoboda spolčování, atd.

Otto Urban trefně charakterizuje atmosféru padesátých let: „*Všemocný stát „organicky“ předepisoval a kontroloval, co smí či nesmí občan říkat, dělat či psát, jak se může či nemůže oblékat – přičemž zvláště pečlivě se hlídaly tzv. revoluční klobouky a kravaty – jak by se měl holit a česat – vždy podezřelý byl revoluční plnovous-za jakých podmínek může cestovat, a to i v nejbližším okolí atd. atd.*“³³

S některými omezeními mohlo svoji činnost vykonávat Národní muzeum. Vedle německých škol mohly existovat i oboujazyčné ústavy, česko – německé. Ještě na počátku 50. let se čeština mohla vyučovat, ale mohla být také vyučovacím jazykem, jako např. na staroměstském gymnáziu v Praze. České přednášky byly akceptovatelné také na univerzitě. Pod hlavičkou Národního muzea byly vydávány nové časopisy, např. přírodovědný časopis Živa, Památky archeologické a místopisné aj. Časem poměry vygradovaly natolik, že češtinu ve školství převládala němčina. Realizace stavby Národního divadla se zastavila po zakoupení pozemku. Majetnější čeští obyvatelé žijící ve městech se přizpůsobili rázu doby a bojovat za českou národní otázku už nebylo v módě. Soustředili se na Vídeň, centrum politického, kulturního a finančního života. Prostý venkovský lid neměl sílu ani prostředky za českou věc bojovat.³⁴

Po prohrané válce se vznikající Itálií na konci 50. let se monarchie snažila vzpamatovat ze špatné finanční situace a urovnat poměry v říši. Byl odvolán ministr vnitra

³² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*, s. 100.

³³ Tamtéž, s. 123.

³⁴ Tamtéž, s. 125-129.

Bach,³⁵ na podzim 1860 byl vydán tzv. říjnový diplom, ve kterém se císař vyslovil ke spolupráci se zemskými sněmy a říšskou radou, zřikal se tak absolutismu a vstřícné kroky učinil také směrem k Uhrám.³⁶ V únoru 1861 následovalo vydání nové ústavy, která zaručovala říšské radě podíl na zákonodárné moci a upravovala způsob voleb do zemských sněmů podle kurií.

Proces rozkladu císařství dovršila prohraná prusko-rakouská válka v roce 1866. Bylo vyjednáno tzv. rakousko-uherské vyrovnání a v roce 1867 vznikla nová říše, Rakousko-Uhersko. Jen čím dál tím „...naléhavěji vystupovala otázka, jak se s rakousko-uherským vyrovnáním „vyrovnají“ ostatní části monarchie.“³⁷

„...také bylo jasné, že po rakousko-uherském vyrovnání musí dojít k určitému narovnání s Čechy. František Josef I. nejen dobře věděl, že „v Čechách je více Čechů nežli Němců“, ale nepodceňoval ani význam české otázky pro stabilizaci vnitřních poměrů.“³⁸

Češi se nevzdávali a svými kroky dávali najevo, že jako národ nemohou být přehlíženi. 10. května 1868 se na Řípu sešlo několik tisíc lidí a byla přijata rezoluce odmítající zvyšování daní a požadující vypracování nové ústavy, která by stavila Čechy do stejné pozice jako Uhry. Touto akcí se započaly v Čechách scházet tzv. tábory lidu, které se hlásily k rezoluci přijaté na Řípu a časem se rozšířily i na Moravu a Slezsko. V roce 1868 byl položen základní kámen Národního divadla.³⁹

3.2.2 70., 80. a 90. léta

Po stabilizaci politických poměrů na přelomu 60. a 70. let byl nastartován ekonomický růst zemí habsburské říše. Technický pokrok spolu s rozvojem věd způsobil hospodářský růst ve všech odvětvích lidské činnosti. Modernizace zasáhla strojírenský a hutní průmysl, vývoj vpřed zaznamenal textilní a potravinářský průmysl, zejména cukrovarnictví a pivovarnictví, měnil se architektonický ráz měst atd. Český průmysl byl v rámci Rakouska-Uherska

³⁵ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*, s. 143.

Alexandr von Bach (1813 – 1893), rakouský politik, 1848 – 1849 ministr spravedlnosti, 1849 – 1859 ministr vnitra.

³⁶ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*, s. 148.

³⁷ Tamtéž, s. 217.

³⁸ Tamtéž, s. 232.

³⁹ Tamtéž, s. 232.

významným hráčem, např. v těžbě uhlí, sklářské výrobě, strojírenském průmyslu. V květnu 1873 došlo ke krachu akcií na vídeňské burze a společnost zasáhla krize.⁴⁰

V Čechách se stále více střetávaly dva politické proudy – konzervativní staročeši, zastupovaní Palackým, Riegerem aj. a liberální mladočeši. Staročeši bojkotovali jednání zemského sněmu i říšské rady, což kritizovali mladočeši. V roce 1879 se čeští politici konečně dohodli na spolupráci s rakouskou vládou a vstoupili do říšské rady.⁴¹ Tím začalo období aktivní české politiky ve Vídni. Doba radikálních požadavků pominula a byl vytvořen prostor pro opatrné vyjednávání.

Příznačné pro dobu bylo uplatňování tzv. drobečkové politiky, jak toto opatrné vyjednávání Čechů s vládou ve Vídni nazval Palacký.⁴² Z drobných ústupků jmenujme např. tzv. jazyková nařízení, někdy označována jako Stremayerova, podle ministra spravedlnosti, která upravovala styk s úřady, zrovnoprávňovala češtinu s němčinou. V praxi to znamenalo, že na žádost v českém jazyce měla být česká odpověď a naopak. V roce 1882 byla rozdělena pražská Karlo-Ferdinandova univerzita na dvě samostatné části, českou a německou.⁴³ V českých zemích přibýlo množství středních, odborných i základních českých škol a klesl počet těch německých.⁴⁴

V roce 1890 začalo nové vyjednávání mezi Čechy a Němci, které skončilo podepsáním tzv. vídeňských punktací. Jedním z bodů bylo vytvoření samostatné provincie německých obyvatel na území Čech. Proti punktacím se postavili mladočeši, a tak nakonec nebyly přijaty.⁴⁵

3.3 V předvečer 1. světové války

První světová válka byla konfliktem, který do té doby neměl ve světě obdoby. Konflikt takového rozsahu nebyl rozpoután ze dne na den. Vedla k němu dlouhá cesta, kterou je nutné sledovat nejméně od poloviny 19. století.

⁴⁰ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*, s. 274-285.

⁴¹ Tamtéž, s. 326.

⁴² KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství*, s. 213.

⁴³ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*, s. 355-358.

⁴⁴ Tamtéž, s. 361-362.

⁴⁵ KOŘÁLKA, Jiří. *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815 – 1914: Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v Českých zemích*. Praha, 1996. s. 166-168. ISBN 80-7203-022-1.

Situaci vyhrotila krize na Balkánu. V 70. letech 19. stol. povstaly balkánské národy proti Turecku s cílem se osamostatnit. Do celé situace se vložilo Rusko, které podpořilo národy v boji proti Turkům. Celou situaci řešil i narychlo svolaný kongres v Berlíně v létě 1878. Byla potvrzena nezávislost Srbska, Černé Hory a Rumunska. Část Bulharska byla ponechána Turkům a Rakousko-Uhersko získalo Bosnu a Hercegovinu. Rusko bylo z jednání vynecháno.⁴⁶ V letech 1912 a 1913 proběhly dvě balkánské války, ve kterých nově vzniklé balkánské národy nejprve společně vytlačily Turky a poté mezi sebou o získaná území bojovaly. Nedořešené poměry na Balkáně byly jednou z rozbušek „velké války“.⁴⁷ Velká Británie zastávala politiku izolacionismu.

Velký význam pro pozdější válečný vývoj mělo uzavření tajných spojeneckých smluv mezi mocnostmi. Roku 1894 byla uzavřena spojenecká smlouva mezi Francií a Ruskem o případné vzájemné pomoci proti německému nebezpečí. V roce 1904 uzavřela Francie a Velká Británie tzv. srdečnou dohodu o rozdělení sfér vlivu mimo Evropu. V roce 1907 uzavřely spojeneckou smlouvu Velké Británie a Rusko.⁴⁸ Později tyto státy vytvořily blok zvaný Dohoda.

Německo a Rakousko-Uhersko mezi sebou uzavřely spojeneckou smlouvu už r. 1879. K nim se později přidala Itálie. Tyto státy vytvořily skupinu známou pod názvem Trojspolek.⁴⁹

⁴⁶ Kol. *Velké dějiny země koruny české*. Sv. XII.a, 1860 – 1890, s. 266.

⁴⁷ GLENNY, Misha. *Balkán 1804-1999. Nacionalismu, válka a velmoci*. Praha, 2003. s. 188-202. ISBN 80-7257-976-2.

⁴⁸ Kol. *První světová válka*. Praha, 1968. s. 18.

⁴⁹ Tamtéž., s. 10.

4. První světová válka

Atentát v Sarajevu, spáchaný 28. 6. 1914 na rakouského následníka trůnu, Františka Ferdinanda d'Este,⁵⁰ byl posledním impulzem, který následně roztočil nezastavitelný kolotoč událostí.

Rakousko-Uhersko na celou situaci reagovalo vyhlášením ultimáta Srbsku, ve kterém si diktovalo požadavky. Srbsko ultimátum nepřijalo, a tak mu Rakousko-Uhersko 28. července 1914 vyhlásilo válku. 30. července vyhlásilo Rusko částečnou mobilizaci.⁵¹

Válka se postupně rozšířila mezi všechny velmoci. Postupně si válku navzájem vyhlásily i ostatní evropské země, 3. srpna Rakousko-Uhersko Francii, 4. srpna Velká Británie Německu, později se přidalo Japonsko a Turecko a další. Spustila se řetězová reakce, která měla za následek přes 9 milionů padlých.⁵²

Proti sobě stály dva mocenské bloky, Dohoda a Centrální mocnosti. Na straně Dohody byli hlavními hráči Francie, Velká Británie, Rusko, USA, Japonsko aj. Na straně Centrálních mocností to bylo Německo, Rakousko-Uhersko, Turecko a Bulharsko.⁵³ Válka svým totálním charakterem překonala doposud největší konflikty v dějinách lidstva. Bojovalo se na pevnině, ve vzduchu i na moři. Zasáhla všechny obydlené kontinenty.

Centrální mocnosti zpočátku postupovaly podle tzv. Schlieffenova plánu. Cílem Německa bylo přes Belgii rychle dobýt Francii a předejít tak tomu, aby jí na pomoc přišlo Rusko. To se Německu nezdařilo, protože Dohoda odvrátila rychlý německý útok během 9.-15. září v bitvě u řeky Marny. Celé situace se pokusilo využít Rusko, které zaútočilo na Německo s vědomím, že německé jednotky bojují ve Francii. Výsledkem ruské operace na východní frontě byla jeho drtivá porážka v bitvě u Tannenbergu v srpnu 1914.⁵⁴ Válka se z bleskové změnila v zákopovou.⁵⁵ Za nejzásadnější bitvy západní fronty považujeme bitvu u Yper (duben 1915, kvůli použití bojového plynu), bitvu u Verdunu (únor – září 1916) a bitvu u řeky Sommy (červenec – listopad 1916).

⁵⁰ František Ferdinand d'Este (1863 – 1914) rakouský arcivévoda, synovec císaře Františka Josefa I., od r. 1896 následník trůnu, zemřel při atentátu v Sarajevu 28. 6. 1914.

⁵¹ WINTER, J, M. a kol. *První světová válka*. Praha, 1995, s. 27. ISBN 80-204-0520-8.

⁵² Tamtéž, s. 29.

⁵³ Kol. *První světová válka*. Praha, 1968, s. 285.

⁵⁴ WINTER, J, M. a kol. *První světová válka*, s. 74.

⁵⁵ Tamtéž, s. 74.

Situace se vyhrotila také na Balkáně, kde proti sobě bojovaly na straně Mocností Bulharsko a Dohody Rumunsko, Srbsko a Řecko. Srbsko bylo ještě v roce 1915 poraženo.

V roce 1915 vstoupila do války do té doby neutrální Itálie, na straně Mocností a později přešla na stranu Dohody.

Rusko vystoupilo z války 3. března 1918 podpisem tzv. brestlitevských mírových smluv. Od roku 1917 se v Rusku odehrávaly revoluce, impérium bylo vyčerpané válkou a vnitrostátním bojem, carský režim byl v rozkladu a k moci se dostávali bolševici.⁵⁶

V dubnu 1917 vstoupily do války na straně dohody Spojené státy americké. Důvodem bylo potopení americké ponorky německým válečným loďstvem.

Na podzim 1918 se válka už chýlila ke svému konci. Mocnosti utrpěly drtivé porážky a 3. listopadu se Rakousko-Uhersko podvolilo k vyhlášení příměří.⁵⁷ 11. listopadu 1918 byl podepsán mír mezi Německem a Dohodou v železničním vagonu v Compiègne.

Válka končí vítězstvím Dohody. Mírové smlouvy s ostatními poraženými státy byly podepsány během následujícího roku. Výsledkem byl zánik čtyř monarchií - Rakouska-Uherska, Ruska, Německého císařství a Turecka. Vznikly také nové státy - Československo, Rakousko, Finsko, SSSR, Polsko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (pozdější Jugoslávie). Mír byl nastolen z pozice síly, a tak bylo jasné, že situace nemůže být dlouho stabilní. V roce 1935 byla založena Společnost národů, organizace, která měla dohlížet na dodržování světového míru, nicméně měla malý vliv a nedokázala zabránit 2. světové válce.

Škody byly obrovské. Přes 9 milionů mrtvých (mobilizovaných bylo asi 70 milionů) a škody na majetku přesáhly 29, 960 milionů dolarů.⁵⁸ Na versailleské mírové konferenci byla v červnu 1919 podepsána mírová smlouva s Německem a postupně byly uzavírány mírové smlouvy s ostatními poraženými. Nejtvrďší podmínky postihly Německo, přišlo asi o 13% území, armáda byla početně omezena na 100 tisíc mužů, na pravém břehu Rýna v demilitarizovaném pásmu se nesměl vyskytovat žádný německý voják a jako viník války muselo Německo platit vysoké válečné náhrady. Tyto tvrdé mírové podmínky zapříčinily pozdější nový válečný konflikt.

⁵⁶ WINTER, J, M. a kol. *První světová válka*, s. 63.

⁵⁷ Tamtéž, s. 64.

⁵⁸ Kol. *První světová válka*, s. 287.

5. Příbyslav

Město Příbyslav je součástí Kraje Vysočina a okresu Havlíčkův Brod. Leží na Českomoravské vrchovině v nadmořské výšce 475 m. Nejvýznamnějším vodním tokem, protékajícím Příbyslaví, je řeka Sázava. Celková katastrální výměra obce činí 35, 31 km² a v současnosti má asi 4000 obyvatel.⁵⁹

5.1 Stručná historie města do pol. 19. stol.

Pravěké osídlení Příbyslavi, a vůbec Českomoravské vrchoviny, není známo. Nehostinné prostředí tohoto kraje bylo pro pravěkého člověka nepříznivé. Z povrchových sběrů prováděných v okolí Příbyslavi jsou známy nálezy několika kusů kamenné štípané industrie, což ovšem nedokládá trvalé osídlení této oblasti v pravěku. Lze předpokládat, že tudy pravěký člověk buď pouze procházel, anebo zde lovil. Jako nejpravděpodobnější zůstává, že tato krajina byla trvale osídlena až ve středověku, o čemž svědčí hojné nálezy keramických střepů, kovových nástrojů, kostí, zubů, kachlí atd.⁶⁰

Město vzniklo nejspíše ve 13. století, přesné datum založení však neznáme. První dochovaná písemná zmínka o Příbyslavi se nachází v listině Smila z Lichtenburka z 5. listopadu 1257, kde uvedený šlechtic daruje desátek ze zisků stříbrných dolů v Příbyslavi, Bělé, Brodě a Šlapanově klášterům v Sedleci, Mnichově Hradišti a ve Žďáře nad Sázavou.⁶¹

Ve 13. století se Příbyslav stala důležitým střediskem těžby stříbra. „*V polovině 13. století byla Příbyslavi udělena českým králem Václavem I. soudní pravomoc 1. stupně (horní právo) k rozhodování méně závažných sporů mezi vlastníky důlních poli, hutníky a kovkopy,*

⁵⁹ Podle Českého statistického úřadu měla Příbyslav k 1. 1. 2012 celkem 3 959 obyvatel, včetně obyvatel z okolních obcí. [cit. 2013-1-22]. Dostupné z WWW:

<[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf)>

⁶⁰ HEJHAL, Petr. *Pravěké a raně středověké osídlení české části Českomoravské vrchoviny*. Doktorská disertační práce, Masarykova univerzita, Brno 2009.

ROUS, Pavel. Archeologická sezóna v Příbyslavi v roce 2000. *Příbyslavský čtvrtletník*, 2, 2001, s. 18.

V roce 2000 proběhlo v Příbyslavi několik archeologických výzkumů. Byla objevena nová fakta týkající se nejstaršího osídlení Příbyslavi. Stavba nové sportovní haly umožnila objevení středověké pece, zahloubeného objektu, nejspíše odpadní jímky, ze 13. století, kamenného sklepu s kamennou dlažbou datované do období novověku. Při stavbě nové radnice bylo ve spáleništní vrstvě v hloubce asi 30 až 50cm pod dnešní úroveň povrchu nalezeno několik stovek keramických střepů a kachlů, dále hřebíků, zvířecích kostí a zubů.

⁶¹ Přepis listiny Smila z Lichtenburka dostupný na webových stránkách města Příbyslav. [cit. 2012-12-15] Dostupný z WWW: <<http://www.kzmpribyslav.cz/Historie-mesta.html>>

*kteří dobývali v okolí města galenit s významným procentem stříbra.*⁶² Město začalo hospodářsky prosperovat a bohatnout a vznikaly nové hornické osady v okolí.⁶³

11. října 1424 zemřel nedaleko Přibyslavi, u vesnice Schönfeld (dnes Žižkovo pole), slavný vojevůdce Jan Žižka z Trocnova. Po jeho smrti husité dobyli zdejší hrad Ronov a město se stalo základnou pro jejich výboje proti katolíkům na Moravu. V jejich držení bylo až do konce husitských válek. Místo Žižkova skonání dodnes připomíná památník.⁶⁴

Po husitských válkách dlouhou dobu vlastnil Přibyslav a přilehlá panství opět prastarý rod Ronovců.⁶⁵ Město a okolí bylo vydrancované válkou. Přibyslavský hrad byl poškozen do takové míry, že už nebylo možné jej opravit, a tak hrad zanikl. Ve špatném stavu byl rovněž nedaleký hrad Ronov. Ronovci neměli sílu ani dostatek financí opravit své majetky poškozené válkou a předali je příbuzným. V následujících stoletích se panství ocitlo v rukou několika majitelů. Bylo by asi zbytečné se v této práci jimi podrobněji zabývat.⁶⁶

Třicetiletá válka se městu vyhýbala až do roku 1643, kdy švédské vojsko napadlo Přibyslav a žádalo vysoké výpalné. To bylo Švédům zapláceno a Přibyslav tak byla ušetřena. Město bylo ohroženo znovu v roce 1645, protože ve této době Švédové obsadili Jihlavu a plenili i okolní vesnice. Přibyslav tehdy zachvátil obrovský požár.⁶⁷

Po dlouhém období míru postihl městečko v 18. století další válečný konflikt. Probíhající války o rakouské dědictví zasáhly celé České království. *„Za těchto nepokojných dob byla v Přibyslavi na náměstí bavorská vojenská nemocnice. Za městem byly zřízeny z prken dvě kuchyně, ve kterých se vařilo pro nemocné vojíny. Roku 1745 zemřeli zde 73 vojáci.[...] Za války sedmileté (1756-1763) zemřeli ve vojenské nemocnici přibyslavské jen roku 1758 ... 744 Bavoři.*⁶⁸

V 18. století město utrpělo několik pohrom. 5. srpna 1767 zachvátil město obrovský požár. Oheň shodou okolností vznikl v domě kováře Jakuba Tomana, kde se o století později

⁶² Oficiální webové stránky města Přibyslav. [cit. 2012-12-15] Dostupné z WWW: <<http://www.pribyslav.cz/historie-mesta/d-56640/p1=1047>>

⁶³ MARKOVÁ, Lucie. *Přibyslav*, s. 10.

⁶⁴ Žižkova mohyla byla postavena v roce 1874 podle návrhu architekta Wiehla. Připomíná místo smrti Jana Žižky a dodnes je významnou památkou navštěvovanou turisty.

⁶⁵ Více o pánech z Ronova: MACEK, Josef. *Česká středověká šlechta*. Praha: Agro, 1997. ISBN 80-7203-045-0.

⁶⁶ MARKOVÁ, Lucie. *Přibyslav*, s. 13.

Podrobněji se vývoji města věnuje Lucie Marková a František Půža.

⁶⁷ PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*, s. 76.

⁶⁸ Tamtéž, s. 89.

narodil i František Půža. Téměř celé město lehlo popelem.⁶⁹ Dlouhá a krutá zima a následná neúroda zapříčinily hladomory, při kterých zemřelo do roku 1772 na celém panství 492 osob.⁷⁰

V 19. století zachvátila Evropu epidemie cholery. V Přibyslavi zemřelo v roce 1832 během léta 81 lidí. Přibyslav v 19. století ještě několikrát zachvátil požár, postihly neúrody a hladomory.⁷¹

5.2 Historie Přibyslavi v letech 1848 – 1918

Nálada revolučního roku 1848 se nevyhnula ani Přibyslavi. Tak jako v ostatních koutech českých zemí, i v Přibyslavi převládlo obecné nadšení nad situací, která se ještě v březnu 1848 vyvíjela pro Čechy velmi slibně. Lidé s nadšením vítali odvolání Metternicha a příslibení reformy od císaře Ferdinanda V. Dobrotivého.⁷² „Zprávu o této významné politické události donesl do Přibyslavě krajský posel dne 19. března kol 2. hodiny odpolední. Magistrát svolal ještě téhož dne ke 4. hodině všechny občany do radnice, kde jim bylo oznámeno, kterých výsad císař svým poddaným udělil.“⁷³ Přibyslavští se radovali a věřili ve změnu poměrů. Zanedlouho vznikla v Přibyslavi garda (národní občanská stráž), která měla dohlížet na práva a majetek občanů.⁷⁴ Přibyslavští se radovali z nově nabytých výsad. Euforie byla veliká, o to větší pak následovalo vystřízlivění.

Mezitím nabraly události v Praze nečekaný spád. K vyvrcholení revoluce v českých zemích došlo v červnu 1848. Vypukl otevřený konflikt mezi císařským vojskem a lidem, který je označován jako svatodušní pražské bouře. Na pomoc bojovníkům v Praze se chystali i gardisté z Přibyslavi.⁷⁵ „Gardisté byli znova svoláni do zbraně a oznámeno jim, že kdo chce Praze jíti na pomoc, ať jest odpoledne dne 16. června připraven.“⁷⁶ Na cestu se vydali brzy

⁶⁹ PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*, s. 90.

Clemens Metternich (1773 – 1859) rakouský státní úředník, 1806 – 1848 rakouským kancléřem. Ferdinand V., zvaný Dobrotivý (1793 – 1875) rakouský císař 1835 – 1848, strýc Františka Josefa I.

⁷⁰ MARKOVÁ, Lucie. *Přibyslav*, s. 24.

⁷¹ Tamtéž, s. 29.

⁷² V březnu 1848 byly ve Svatováclavských lázních sepsány požadavky českých měšťanů a předloženy před císaře Ferdinanda V. Dobrotivého. Čeští zástupci požadovali svobodu tisku, národní stráž, vytvoření sněmu pro české země, vypracování ústavy, zrovnoprávnění češtiny s němčinou aj. Císař vydal v dubnu 1848 tzv. kabinetní list, ve kterém vyjádřil souhlas se všemi požadavky.

⁷³ PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*, s. 189.

⁷⁴ Tamtéž, s. 189.

⁷⁵ Tamtéž, s. 191.

⁷⁶ Tamtéž, s. 192.

ráno 17. června. Do Prahy ale nedošli, jelikož „...přibyvše večer do Chrudimě, dověděli se, že je v Praze rebelie, že všichni ti, kdož spěchali na pomoc, byli na železnici schytáni a všecko, co s sebou měli, jim bylo pobráno, jakož se to stalo gardě kutnohorské, chrudimské a jiným všem, jichž se všech stran bylo velice mnoho. Když tedy viděli, že by v Praze nebyli platni, vrátili se druhého dne odpoledne z výpravy do Přibyslavě, vypravující všude, co byli slyšeli.“⁷⁷

Svatodušní bouře byly potlačeny a po těchto revolučních měsících se i život v Přibyslavi vrátil do starých kolejí. Revoluční nálady vystřídaly starosti všedního dne.

Roku 1851 byla zrušena přibyslavská garda. Úřadům musely být odevzdány veškeré zbraně, kterými garda disponovala. „Přibyslavská garda odevzdala 51 pušku, 55 bodáků, prapor a teletinou potažený buben.“⁷⁸

Přibyslavi se nevyhnula ani prusko-rakouská válka. Lucie Marková udává, že Přibyslavští se tehdy podíleli na zásobování. Museli napéct a do Hradce Králové poslat 11 000 bochníků chleba. V průběhu roku 1866 v Přibyslavi několik týdnů pobýval oddíl Prusů, který si zde zřídil nemocnici.⁷⁹

V druhé polovině 19. století vznikaly v Přibyslavi nové instituce, např. okresní soud, poštovní expedice, lékárna, četnická stanice a spolky různého zaměření. Věnujme nyní trochu pozornosti spolkové činnosti na Přibyslavsku.

„V českých a moravských zemích dochází k rozvoji spolkového života především po roce 1867, kdy byl vydán říšský zákon o právu spolčovacím.“⁸⁰ Lidé měli potřebu být součástí společenského života a podílet se na utváření národního sebevědomí.

Důkazem, že spolková činnost na Přibyslavsku byla velice oblíbenou zábavou, dokazuje i následující výčet spolků založených do pol. 20. stol. (v závorkách je uveden rok založení): Beseda (1871), Jednota divadelních ochotníků v Přibyslavi (1911), Bratrstvo (1856), Sbor dobrovolných hasičů města Přibyslavi, Krejcarový spolek v Přibyslavi (1888), Spolek vojenských vysloužilců (1889), Okresní komise pro ochranu mládeže (1913), Loterní spolek „Štěstěna“ (1907), Spořitelni a výpomocný spolek, Okresní nemocenská pokladna (1888), Místní odbor Ústřední Matice školské (1884), Místní odbor Národní Jednoty

⁷⁷ PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*, s. 192.

⁷⁸ Tamtéž, s. 202.

⁷⁹ MARKOVÁ, Lucie. *Přibyslav*, s. 31.

⁸⁰ Tamtéž, s. 101.

Pošumavské (1894), Hospodářsko-politický spolek v Příbyslavi (1892), Společenstvo různých živností (1883), Lidomil, Učitelská jednota Komenský v Příbyslavi, Okresní agrární svaz, Včelařský spolek, Sázavan, Tělocvičná jednota Sokol, Český klub velocipedistů českomoravského pohoří v Příbyslavi.⁸¹ Není důležité postihnout v této práci činnost každého z těchto spolků. Pro zajímavost však uveďme několik informací o některých nejvýznamnějších.

Jako první vznikl v roce 1856 spolek Bratrstvo. Spolek se staral o své zemřelé členy, organizoval pohřební záležitosti.⁸² „Na valné hromadě Bratrstva dne 7. února 1875 přijat byl návrh, aby zřízen byl v Příbyslavi spolek dobrovolných hasičů. [...] Dne 23. září 1877 vystoupil hasičský spolek po prvé na veřejnost. Dopoledne toho dne konalo se na náměstí svěcení stříkačky, odpoledne hasičské cvičení a večer spolkový ples.“⁸³

V roce 1857 následovalo založení ochotnického divadla. Zezačátku se hrálo v domě popisném č. 45 na náměstí. Ochotníci v prvních letech existence hráli např. hry: Doktora Fausta domáci čepička, Hadrník pařížský, Lakomec aj. Hlavní osobností počínajícího ochotnického divadla byl A. B. Čepl.⁸⁴

Pro milovníky zpěvu byl určen pěvecký spolek „Příbyslav“ a pro čtenáře zase spolek Omladina. V roce 1871 vznikl čtenářsko-zpěvácký spolek Beseda, který sloučil dosud existující spolky, a tak zjednodušil organizaci společenského života, který měla na starosti od nynějška právě Beseda. Pořádala zábavy, divadelní představení, výlety, plesy, založila knihovnu a významně ovlivňovala společenský život. Věhlas Besedy trval až do roku 1908, kdy vypukl velký požár a zničil veškerý majetek, který měly spolky uloženy domě čp. 35.⁸⁵

Členové Besedy se stále více sami sobě odcizovali, což vyústilo roku 1911, kdy odnože dramatiků založily samostatnou Jednotu divadelních ochotníků v Příbyslavi.⁸⁶ Zde už působil jako jeden z režisérů František Půža.

Sázavan vznikl v roce 1890 a za cíl měl zkrášlovat Příbyslav a její okolí.⁸⁷ Sokol byl založen v roce 1892 .

⁸¹ PŮŽA, František. *Kronika příbyslavská*, s. 374.

⁸² Tamtéž, s. 377.

⁸³ Tamtéž, s. 378.

⁸⁴ Tamtéž, s. 373.

A. B. Čepl (1820 – 1891) příbyslavský rodák, později starosta, mecenáš.

⁸⁵ PŮŽA, František. *Kronika příbyslavská*, s. 375.

⁸⁶ Tamtéž, s. 377.

6. František Půža

František Václav Půža se narodil 28. září 1872 v Příbyslavi v domě č. p. 118, jako nejstarší z šesti dětí manželů Půžových.⁸⁸ Jeho otec, Jan Půža, provozoval kovářskou živnost v Příbyslavi. Pocházel rovněž z rodiny kováře, Václava Půži z Jihlavy. V roce 1871 pojal v Příbyslavi za manželku Marii Hintnausovou.

V letech 1885 – 1893 navštěvoval německobrodské gymnázium. Jeho další korky vedly na lékařskou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Od roku 1893 studoval medicínu, promoval 30. září 1899. Po promoci nastoupil do služeb c.k. armády jako vojenský lékař a v roce 1909 už ordinoval jako obvodní lékař ve východočeském Kyšperku, o rok později v Příbyslavi. Zemřel 2. března 1932 ve věku 59 let.

6.1 Rodinný život

Na manželství Půža zastával specifický názor: „*Tu však velká děje se křivda lidstvu manželstvím, které od církve křesťanské sice za svátost' byla prohlášena, avšak málo které svatými činí. Spíše bych manželství nazval zlořádem, který nesčíslně mnoho lidstva v záhubu uvádí, uvedlo a naší starostí je, aby neuvedlo.*“⁸⁹ To tvrdil ještě v době, kdy studoval na gymnáziu. Později se nebrání myšlenkám oženit se a vychovávat děti.

30. října 1890 se v deníku nachází první zmínka o citech mladého studenta: „*Miss Beata“ ta rozkošná jezdkyň cirkusu Henryho, [...] ta usměvavá slečinka. Vždy, kdykoli byl průvod městem za nikým jsi se neohlížel, nikoho jsi si nevšímal jen na ni ti mysl a oči tkvěli, a ty by jsi byl z krásné její tváře, z modrých její očí, z lepého jejího těla všechn pŭvab vykoukal. Kdykoli jsi přišel z cirkusu, tu po celou noc, ve snách v mysli jako v mlhách kmitala se před tebou krásná štíhlá její postava, která ti ani spáti nedala a neustále tě pobízela k nalezení toho krásného tvora pozemského. Tenkrát jsi cítil v srdci opět onen žár, opět onen*

⁸⁷ Tamtéž, s. 385.

⁸⁸ Josef (4. 3. 1875), Jan (13. 6. 1880), Marie (15. 2. 1883), Bedřich (3. 2. 1885) a Emilie (6. 10. 1887). Podrobnější údaje se dochovaly jen o Bedřichu Půžovi, který byl obchodníkem a později majitelem módního závodu v Příbyslavi.

⁸⁹ SOKA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Deník (1891 – 1893), kart. 1, inv. č. 29, 13. 10. 1892.

blahý cit a zároveň tíseň, jakousi, jaká kdysi ještě v mladistvém srdci tvém sídlila a jednu tehdy drahou tobě podobu obletovala.“⁹⁰

Na dlouho dobu se o milostném životě Františka Půži nic nedozvíme, až v deníku o prázdninách roku 1897 vzpomíná na své první lásky. „*Prvně zahořelo srdce mé láskou hned na počátku let studentských, ku bývalé moji spolužačce Betě Černové, nyní provdané za oberhausera Hondu. Moje první, až moc čistá láska. Beta byla pro mne andělem nejčistším, něčím posvátným, k tetému jsem se nemohl bez velkých rozpaků ani přiblížit, ani dotknouti. Tím také vysvětluji si, že jsem sní o lásce ani slovíčka nepromluvil, že jsem raději z povzdálí na ni a její oči hleděl beze všech smyslových choutek, ba že jsem s ní pořádně nemluvil, ač láska moje k ní trvala asi 3 léta. Ona schladla mnohem dříve. Děvčata vždy dříve dospívají a pomýšlejí na vdavky již v letech, kdy muži říká se kluku a kdy na ženění nesmí si ani vzpomenout. A tak i naše láska pominula z takovýchto asi příčin [...] ona už 16leté slečna. Od té doby jsem řádně nemiloval až ... Kdy pak to vlastně započalo?*“⁹¹

Jeho druhou velkou láskou byla Božena Ligaunová z Přibyslavi. O prázdninách roku 1896 jí vyznal lásku: „...*, došlo k vyznání lásky z moji strany ve Dvorku.*“⁹² *Její odpovědí bylo: já nevím. Od té doby byli jsme pohromadě každý večer, když jsem v Přibyslavě dlel. Láska moje byla pevná, měl jsem Božku upřímně rád, zanášel jsem se i s vážnými plány, což by pro mne s nemalými obtížemi bylo spojeno; ovšem pod tou podmínkou, když i ona mně věrnou zůstane. Již od prvního okamžiku naší známosti, kdy sama počala se v přátelství mé dotíratí počínám pozorovati zálibu v koketování za mými zády s jinými. Toto koketování vykládali jí mnozí v prostosrdečnost, upřímnost, naivnost apod., ale já zůstávám při tom jménu. Tu staví se, jako by mne měla co nejvíce ráda, a druhému posílá po mne kytičku. Na procházce když jde po mé straně vede se se mnou, když jde po druhé vede se s druhým. Jsem-li na prázdninách mluví jen se mnou a odstrkuje ty, kteří mluvili s ní za mé nepřítomnosti. Jak mile odjedu, začíná s nimi známost znovu. Konečně přešla i mne trpělivost. Poznal jsem, že [...] jí sloužím pouze za ochranu pro případ, že by nenašla lepší partie, a proto učinil jsem rázem všemu konec, a ponechal volné pole Pohořelému. Co pozoruji nyní, potvrzuje moje dřívější minění, že mne nikdy upřímně ráda neměla, nebo by se tak chovat nemohla, jak se nyní chová a proto zříkám se i veškerých pokusů na obnovení dřívějšího poměru, ač na prázdniny jel jsem*

⁹⁰ SOKA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890-91), kart. 1, inv. č. 15, 30. 10. 1890.

⁹¹ Tamtéž, Deník (12. 7. 1897 – 31. 1. 1898). Kart. 1, inv. č. 33, 26. 7. 1897.

⁹² Dvorek – místní část města Přibyslav.

s pevným úmyslem celou záležitost do starých kolejí uvést a ai mne to ještě mnoho sebezapírání státi bude.“⁹³

20. 10. 1896: *„Člověk tak rád oddává se myšlenkách zalétajícím do šťastné budoucnosti, pravím šťastné, neb jistě není smrtelníka, který by příští osud maloval si v duchu černě, každý má aspoň naději jedinou, která zaplašuje všechny stíny nepříznivého osudu. Tak i já. Ač přítomnost nevěstí právě nejskvělejší budoucnost, přec jaksi nevěřím, že stále tak bude, stále doufám, že ještě přijde „Mesiáš“. Vidím se ve snu někde na venkově váženým praktickým lékařem po boku milované žínky, s kterou jsem přiženil velký statek. Na ten usadil jsem bratra Josefa, aby ho spravoval.*“⁹⁴ V roce 1911 odešel otec s matkou na výminek⁹⁵ a řemeslo i hospodářství předali synovi Josefovi.⁹⁶

František Půža se nakonec nikdy neoženil, ani neměl potomky. Možná proto, že po návratu z vojenské služby už nenašel tu pravou ženu, se kterou by chtěl strávit zbytek života, ale o tom dnes už můžeme jen spekulovat.

Během studentských let a také v pozdějším věku trávil všechny svátky a dovolené se svojí rodinou v Příbyslavi. Když se mu v době první světové války poštěstilo a dostal dovolenou, jeho první kroky vedly do Příbyslavi za rodinou a přáteli.

Kuriózní příhoda se Půžovi stala o velikonocích 3. 4. 1891: *„Mohly mi býti svátky ty také osudny. Na matčin svátek večer seděli jsme kolem u stolu mezi ... hovoříce. Přišli jsme v rozmluvě také na to, že bratr Jeník učí se hráti na housle. I byl vybídnut od fotra, by je ze sousední světničky, mé ložnice, přinesl a něco nám zahrál. Ten uposlechl co mu bylo kázáno a počal hráti. Poněvadž se učí teprve asi měsíc, nestála ovšem hudba za mnoho a já v písni „Hej Slované“ bych byl dříve hledal hraní nějakých půlových not nábožné nějaké písni literácké. Vzal jsem tedy housle sám do ruky, abych si na ně zahrál, jako bývalý slavný houslista okolí příbyslavského, Nácek Rulíku z Uher, Hou, hou Benešou, aneb „Vdávala s stará bába, vdávala se babice, rozlámati staré stoly, rozlámati lavice“. Dříve však dal jsem si péro, které jsem v ruce držel do úst a začal hráti. Nápodobuje pohyby ... nohou, najednou jsem zpozoroval, že mi cosi škrábe v krku a poznal jsem, že mi péro sjelo do krku, kde se mi*

⁹³ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Deník (12. 7. 1897 – 31. 1. 1898). Kart. 1, inv. č. 33, 26. 7. 1897.

⁹⁴ Tamtéž, Deník (25. 9. 1896 – 7. 7. 1897). Kart. 1, inv. č. 32, 20. 10. 1896.

⁹⁵ Výminek – obydlí, malý domek, ve kterém žil hospodář poté, co předal hospodářství nebo živnost svým potomkům. Obyčejně se nacházelo v blízkosti hospodářství.

⁹⁶ Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Deníkové záznamy (1911-13), kart. 1, inv. č. 38, 2. 5. 1911.

zarazilo do masa. Odloživ na rychlo housle hrabal jsem se rukama v krku. Péro jsem sice nachmatal, ale ven jsem se ho bál vytáhnout, aby mi snad do žaludku nepadlo a pak špičkami do střev nezarylo, což by strašlivá smrt' byla. I vyrazil jsem ze sebe: „Péro mám v krku.“ Na ta slova zůstali všichni jako zkamenělí, a já ve smrtelné úzkosti strkal jsem znovu prsty do krku, jak jen hluboko jsem mohl, až jsem milé péro dosáhl, nedbaje na kuckání a převrácení žaludku. Maje plné oči slz, konečně jsem péro z krku pozorně vytáhl a radostně si oddechl. Dlouho pak mi škrábalo ještě v krku.“⁹⁷ Svátky u Půžů probíhaly v rodinném kruhu, pokud to bylo možné, sešla se celá rodina.

6.2 Vzdělání

Malý František navštěvoval obecní školu v Příbyslavi. Později byl přijat na gymnázium v Německém Brodě, které navštěvoval v letech 1885 – 1893.

O studiu na lékařské fakultě zřejmě nesnil od dětství. Více ho zajímala politika a historie. V roce 1893 se nakonec rozhodl pro medicínu. V Praze prožil šťastné období. Přestože pocházel z chudých poměrů a studium pro něj bylo velmi nákladné, dokázal všechna tato příkoří překonat a stal se lékařem.

Nejstarší dochovaný deník pochází z let 1890 – 91, tedy z doby, kdy studoval na gymnáziu v Německém Brodě. Tento deník začíná zápisem 15. července 1890 v době letních prázdnin: „Po dlouhém čase přiblížily se tedy dávno očekávané prázdniny. [...] Vysvědčení jsem si představoval docela jináče. Zejména professor Dufek dal mi jak v prvním, tím více v druhém běhu velice nespravedlivou známku z matematiky. No, ale vyznamenání mi přece nezkažil. Obdržev vysvědčení ubíral jsem se k domovu, kde na cestě potkám mutrlinku⁹⁸, která přijela, aby si mne domů na prázdniny odvezla. Prohlídnuv s ní celé město, vydali jsme se po dlouhém vypravování konečně na cestu.“⁹⁹

O prázdninách 1890 se rozhodně nenudil. Hrál ochotnické divadlo, s přáteli plánoval výlety po okolí Příbyslavi a do deníku si také zaznamenával i předsevzetí na následující školní rok 1891-1892 o tom, že se bude lépe učit a popisoval také, jak a co si chce zlepšit,

⁹⁷ SOKA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890-91), kart. 1, inv. č. 15, 3. 4. 1891.

⁹⁸ Z něm. die Mutter – matka.

⁹⁹ SOKA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890-91), kart. 1, inv. č. 15, 15. 7. 1890.

např. „*Od dnešního dne budu každého si zaznamenávati program mé činnosti v studijním roce 1891. Mám vůli přičiníti se, aby na příštím vysvědčení následující známky byly: Náboženství = výborný, Latina = chvalitebný, Řečtina = chvalitebný, Čeština = výborný, Dějepis = výborný, Mathem = chvalitebný, Přírodopis = výborný, Němčina = chvalitebný, Těsnopis = výborný, Zpěv = výborný. [...] K tomutěž cíli uspořádám si též program, jak se čemu učití mám.*“¹⁰⁰ Vysvědčení z druhého pololetí školního roku 1890 dokládá, že prospěch se mu nepodařilo zlepšit jak si plánoval a navíc se o stupeň zhoršil v řeckém jazyce. Řecký jazyk mu během studia dělal největší problém.¹⁰¹

Mladý Půža již v průběhu gymnaziálních let doučoval mladší studenty, pro příklad uveďme primána¹⁰² Roberta Boučka, syna jednoho přibyslavského občana. V deníku líčí radost otce z výsledků doučování jeho syna při vydávání vysvědčení za školní rok 1889 – 1890: „*...odebral jsem se k panu duchodnímu, abych zde předložil Robertovo vysvědčení. Dostal z latiny dostatečně a rovněž tak z přírodopisu, což ubohého tak dojalo, že musel býti domů odveden, aby snad neomdlel. U pana duchodního dostalo se mi ještě toho, že mám o prázdninách vyučovat dva chlapce latině, zmíněného již Roberta, a bratra jeho Milouše, který pojede zítra skládati přijímací zkoušku.*“¹⁰³

Další částí deníků z gymnaziálních let jsou také, jak Půža nazval, „popisy profesorské“, což jsou historiky o kantorech.

Na konci roku 1890 hodnotí svůj studentský život: „*O životě svém? Ten jako život každého studujícího za nynějších časů a poměrů jest málo romantický a neposkytuje moc velkých příjemností. Člověk vstává ráno po sedmé hodině, obleče se, jde do školy, zde v prachu, smradu, křiku, hubování, napomínání, chválení prosedí tři čtyři hodiny ráno, jde se najest, vrací se zpět do kobek klášterních, zde prosedí zase dvě hodiny, aniž by jakého užítku z tak dlouhého času měl, vrátí se domů a musí se do noci oddati latině a řečtině, jazykům*

¹⁰⁰ Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890-91), kart. 1, inv. č. 15, 26. 7. 1890.

¹⁰¹ Tamtéž, Vysvědčení gymnasiální. (1886 – 1893), kart. 1, inv. č. 5.

¹⁰² Třídy gymnázií mají svá specifická pojmenování, v Půžově případě studia osmiletého gymnázia odpovídá označení tříd pro nižší gymnázium - prima (6. třídě základní školy), sekunda (7. třídě), tercie (8. třídě), kvarta (9. třídě) a následuje přechod na tzv. vyšší gymnázium, tedy kvinta (odpovídající 1. roku středoškolského studia), sexta (2. roku), septima (3. roku) a oktáva (4. roku).

¹⁰³ Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890-91), kart. 1, inv. č. 15, 15. 7. 1890

mrtvým, z nichž prý člověk velikého vzdělání dochází, a pak s těžkou hlavou klade se do měkkých peřin, by na zejtrí započal nový den zcela podobný předešlému.“¹⁰⁴

O letních prázdninách v roce 1891 si poznamenal: „*Vstávám mezi sedmou a osmou hodinou, ale blíží se to více k osmičce. Po snídani bud' čtu, bud' zabývám se něčím jiným, také leností.*“¹⁰⁵ Kromě lenosti nadále hrál ochotnické divadlo, sportoval, stále chodil na výlety, doučoval mladší studenty a také navštívil jubilejní zemskou výstavu v Praze.¹⁰⁶ „*Mohu říci, že mne výstava překvapila měrou nejvyšší, ač již dříve jsem o její kráse vypravovati slyšel. [...] Ta čistota již a to vkusné uspořádání jest již podivuhodné, na tož ještě předměty samy.*“¹⁰⁷

Ve školním roce 1892 – 1893 čekala Půžu zkouška z dospělosti. Maturitu složil úspěšně a v říjnu 1893 nastoupil na lékařskou fakultu do Prahy.¹⁰⁸ Život v Praze byl zcela odlišný od toho v Německém Brodě. Hlavní město mu poskytovalo dostatek možností a příležitostí, jak naložit se svým volným časem.

Z deníku z roku 1896 se dočteme o každodenním životě mladého vysokoškoláka: „*Den miji za dnem, stále stejným chodem. Ráno v 7. vstávám. Od 8-10 poslouchám starého pána Eiselta, a učím se jeho opravdu humanitnímu zacházení s pacienty, od 10-12 obdivuji mistrovské výkony a smělé operace Maydlovy, po krátkém obědě jdu poslechnout Hlavu, neb Pavlíka a konečně na kožní klinice Janovského ukončím tento denní běh přednášek, po 6 dní v tém dni vždycky stejný. Na co cítím potřebu také seznámiti se o posledních událostech z kolbiště politického, z ruchu literárního a veřejného života. Konec dne pak strávím mezi čtyřmi zdmi úzkého svého studentského pokojíku, odbýváje různé užitečné práce.*“¹⁰⁹

O rok později už je více kritičtější: „*Nejsem spokojen s činností svou za uplynulá léta. [...] Jest ten můj život smutný. Bez přátel, bez zvláštních interessů, smutně člověk nese se ke*

¹⁰⁴ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890-91), kart. 1, inv. č. 15, 20. 12. 1890.

¹⁰⁵ Tamtéž, Deník (1891 – 1893), kart. 1, inv. č. 29, 28. 7. 1891.

¹⁰⁶ V Praze se roku 1891 konala Jubilejní zemská výstava, hospodářská a společenská výstava, byla přehlídkou vyspělosti českého průmyslu.

¹⁰⁷ ¹⁰⁷ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Deník (1891 – 1893), kart. 1, inv. č. 29, 22. 7. 1891.

¹⁰⁸ Tamtéž, Deník (1891 – 1893), kart. 1, inv. č. 29, 13. 10. 1893.

¹⁰⁹ Tamtéž, Deník (25. 9. 1896 – 7. 7. 1897), kart. 1, inv. č. 32, 5. 11. 1896.

*svému zaměstnání životnímu, které mu má zjednávat chleba. Bez lásky [...] přece jen ten život nestojí za nic.*¹¹⁰

Myšlenkami se vracel také do dob gymnaziálních: „...velmi rád vzpomínám na ten život v zlatých letech studia gymnasiálního. Má přece půvab ten jaksi rodinný život třídy se svými profesory, jakého nenalzáme již při studiích vysokých škol.“¹¹¹

6.3 František Půža jako obvodní lékař

Obvodním lékařem pro Přibyslav byl jmenován v březnu 1910. Oldřich Málek o něm píše, že byl velmi pozorný a citlivý k pacientům a často jim také dával peníze na léky, které jim předepisoval. Od roku 1912 působil Půža jako školní lékař.¹¹²

V Přibyslavi začal ordinovat od jara 1910 léta 1914, poté byl přeložen do Záhřebu k výkonu služby vojenského lékaře. Po válce se do Přibyslavi opět vrátil a vykonával funkci obvodního lékaře až do své smrti v roce 1932.

Začátek kariéry v Přibyslavi pro něj nebyl nejveselejší, jak píše „*Pak stíhala mne na počátku mé praxe nehoda, že jsem se dostal ku případům beznadějným a těžkým. V Kyšperku naopak hned na počátku měl jsem tak pěkné případy, že jsem si tím získal pověst dobrého lékaře,*...“¹¹³ Další zmínka o lékařské praxi se objevuje až po první světové válce.

V rámci svého povolání se několikrát zmiňuje o tom, že jeho prací bylo také ohledávat mrtvoly a 6. září 1925 si zaznamenal: „...odpoledne přišel obecní posel z Utína se zvěstí, že na pokraji lesa Kateřiny na straně utínské našla ráno žena jdoucí z Čes. Šicendorfu na houby mrtvolu muže. Poněvadž jest to v mém zdravotním obvodu, musel jsem jíti mrtvolu ohledati. [...] Poněvač nebylo na něm viděti žádných známek násilí a našly se u něho peníze a stříbrný řetízek, bylo patrné, že jde sice o smrt nepřirozenou utonutím, ne však násilnou. Pod mlázím

¹¹⁰ Tamtéž, Deník (25. 9. 1896 – 7. 7. 1897), kart. 1, inv. č. 32, 21. 6. 1897.

¹¹¹ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Deník (12. 7. 1897 – 31. 1. 1898), kart. 1, inv. č. 33, 15. 7. 1897.

¹¹² MÁLEK, Oldřich. Přibyslavské osobnosti v názvech zdejších ulic. MUDr. František Půža, s. 34.

¹¹³ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Deníkové záznamy (1911-13), kart. 1, inv. č. 38, 2. 5. 1911.

uložil se ke spánku těsně u luční struhy a ve spánku sjel do nakloněné ploše do struhy. Poněvač v ty dny bylo deštivo a struha plná vody, utonul.“¹¹⁴

6.4 Politické názory a záliby

Vlastenecké názory Půžovi nebyly cizí. Poněkud nelichotivě se vyjadřuje o německé menšině žijící v Čechách.

„Máme to pěkné poměry v Čechách. A kdo toho je příčinou, že takové poměry u nás vládnou? Předně, my sami. Proč jsme tak dobrotiví a shovívaví k Němcům, jakou náhradu za to máme? Uvedu jen krátký a přece velmi častý případ, jaký v naší společnosti vídáme. Jakmile mezi desíti Čechy nachází se jeden Němec, tu již by se to pokládalo za urážku hosta, kdyby se mluvilo česky a těch deset pro jednoho mluví jazykem lidu nám nepřátelského byť i ten samý česky uměl. To prý je viděti v tom vzdělance. Já na takové vzdělance abych to zkrátka řekl, prdím, protože každé hovado tak bučí jak se z mládí naučilo, jen ten rozumný tvor, musí se k svým nepřátelům lísavě chovat. Či snad máme proto mluvit německy, že tak mluví naše na zpráchnivělých podnožích stojící vláda? Ona má kvůli nám se učit česky, a ne abychom my snad šestimilionový národ dali se řídití těmi germánskými prašivci. Ostatně ja si nemohu představit, jaký ti naši předkové měli rozum, že schválili, aby s těmi německými habsburkovci učiněná byla kdy smlouva o posloupnictví. Ó kde jste časové bývalé samostatnosti české. Jest-li pak se toho čase dočkám, aby ta blahá doba nám nastala.“¹¹⁵

V mládí začínal u divadelních ochotníků jako herec, později hry začal režisovat a nakonec se stal předsedou Jednoty divadelních ochotníků v Příbyslavi. Po válce se také aktivně zapojil do činnosti příbyslavských Sokolů.

Jeho velkým koníčkem bylo divadlo. Od mládí byl Půža nadšeným divadelním ochotníkem a často vzpomínal na své první divadelní představení, které se konalo v létě 1890. Původně se měla hrát komedie *Tatínovy juchty*¹¹⁶, ve které byl obsazen do role starého hostinského. Tři dny před představením byla hra zakázána, jelikož se v ní údajně vyskytovala

¹¹⁴ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Paměti (deníkové záznamy doplněné vzpomínkami k popisovaným dějům, 28. 10. 1922 – září 1927). kart. 1, inv. č. 51, 6. 9. 1925.

¹¹⁵ Tamtéž, Deník (1891 – 1893), kart. 1, inv. č. 29, s. d.

¹¹⁶ Juchta- tenká, lehká obuvnická useň (kůže), převážně z hovězího dobytka, dříve vydělávaná březovou kůrou a potíraná olejem, původně vyráběná v Rusku.

urážka rakouské armády. Narychlo se dohodli na hře *Čím dál, tím hůř*, kterou nacvičili za tři dny a ve které mu připadla role vtíravého Žida.¹¹⁷ Na svoji premiéru vzpomíná v deníku: „Večer chystali jsme se do divadla, kdež já dnes slaviti měl své první vystoupení na prkna divadelní. V gardedobě jsem se moc hezky, jako zrzavý žid oblékl. Pan starosta udělal mi na nose nos jiný, židovský, a s cylindrem na hlavě očekával jsem svého prvního vystoupení, jež konečně se také dostavilo. Vstoupiv na jeviště spustil se v hledišti ohromný smích nad mým hrbem, vlásenkou, nosem a vousy, a lidé se tázali jeden druhého, „Kdo jest to“. neb mne žádný poznati nemohl.“¹¹⁸

Kladný vztah zaujímal Půža také k možnosti spolčování, které bylo povoleno v roce 1867: „Každý civilisovaný obyvatel naší planety musí být členem aspoň nějakého spolku. Nelze si pomysleti člověka ohřátého u ohně osvěty devatenáctého století, aby zdráhal se, když k tomu příležitost se naskýtá, a přímo někdy nutí, aby tedy zdráhal se dát k službám veřejnosti všechny svoje síly a schopnosti nejen duševní, ale i kapesní.“¹¹⁹

6.5 Význam F. P. jako regionálního historika

Ačkoliv byl lékařem, uznání dosáhl jako regionální historik. Přestože tento obor nikdy nestudoval a zabýval se jím pouze jako amatér, kvalitu jeho práce je možné srovnat s profesionálními historiky. Jeho pojednání o zdejší kraji zůstalo dodnes nepřekonáno a z jeho díla čerpají autoři i v současnosti.

František Půža je autorem *Kroniky přibyslavské*, která byla poprvé vydána v roce 1914. Jejím sepsání předcházela Půžova více jak desetiletá vytrvalá badatelská činnost. První výpisky k přibyslavské historii jsou k nalezení v deníku z roku 1893.¹²⁰ Ve sbírání informací pokračoval i během vysokoškolského studia. Zpočátku ho k tomu vedla touha poznání minulosti jeho rodného města a teprve později, když shromáždil velké množství materiálů, se rozhodl, že je uspořádá do publikace.¹²¹

¹¹⁷ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Deník (1891 – 1893), kart. 1, inv. č. 29, 20. 6. 1891.

¹¹⁸ Tamtéž, Čtenářský deník (od str. 69 deník z let 1890-91), kart. 1, inv. č. 15, 25. 8. 1890.

¹¹⁹ Tamtéž, Úvahy a poznámky charakteru humanitního a národního, kart. 4, inv. č. 142.

¹²⁰ Tamtéž, Deník (1891 – 1893), kart. 1, inv. č. 29, 26. 2. 1893.

¹²¹ PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*. Německý Brod, 1914.

Když byl Půža se svou prací hotov, domníval se, že město Přibyslav jeho dílo uvítá s nadšením a jeho Kroniku neprodleně vydá. V roce 1912 proto napsal městu dopis, ve kterém informoval, že Kronika je připravena k tisku: „*Nížepsaní uctivě sdělují, že mají k tisku připravenou obrázkovou kroniku města Přibyslavy a jsou ochotni tuto obci darovati, když slavná městská rada se uvolí ji tiskem vydati. Kronika ta byla s Václavem Řezníčkem v museu král. českého odborně prohlédnuta. Knihotiskař pan Otokar Janáček v Praze klade vydání s tiskem spojené do výše 1800 – 2000 korun. V případě, že by slavná městská rada uvolila se nabídku naši přijmout, žádáme, by jmenováni byli tři pánové, kteří by společně s námi přípravné práce ku vydání knihy té podnikli. Jsme také ochotni v případě potřeby slavné městské radě bližšími informacemi posloužiti.*“¹²²

Městská rada tehdy o vydání kroniky neměla zájem a obratem Půžovi odpověděla, že s vydáním kroniky nepočítá a peníze investuje „...*na účely všeobecně prospěšné hodnoty...*“¹²³

K vydání kroniky nakonec došlo. Od roku 1913 začala vycházet v sešitovém vydání na Půžovy vlastní náklady. Rukopis měl mezi lidmi úspěch, a tak se k prvnímu knižnímu vydání roku 1914 rozhodlo Společenství různých živností v Přibyslavi.¹²⁴

¹²² SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*., kart. 2, inv. č. 70. Městská rada Přibyslav (2x originál + 2 kopie došlé, 1x kopie F. P. odeslaná).

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Málek, Oldřich. Přibyslavské osobnosti v názvech zdejších ulic. MUDr. František Půža. In *Přibyslavský čtvrtletník*, 1, 2002, s. 35.

7. Z historie vojenského lékařství

S nadsázkou bychom mohli tvrdit, že člověk žije jen kvůli tomu, aby vedl války, jelikož právě ty tvoří podstatnou část lidských dějin. Během 19. a 20. století se odehrálo nespočet krvavých válečných konfliktů, za všechny jmenujme např. napoleonské války, revoluční boje v roce 1848, prusko-rakouskou válku, která vyvrcholila roku 1866 drtivou porážkou Rakouska u Hradce Králové, prusko-francouzskou válku, balkánské války na počátku 20. století a nakonec 1. světovou válku, která svým rozsahem a počtem mrtvých a raněných překonala všechny předchozí.

Hlavním cílem válečného lékařství je „...zabezpečit pomoc raněným ve válce nebo v jiných mimořádných podmínkách, snížit co nejvíce jejich mortalitu a invaliditu a navrátit co největší počet raněných zpět do aktivního života.“¹²⁵

Tento obor se praktikuje ve zvlášť výjimečných podmínkách. Lékaři se musí vyrovnat s bojovými obtížemi a zkoordinovat svoji práci s armádou. Problémem může být nedostatek času na ošetření, lékařských pomůcek a léků, veliký počet raněných, hůře přístupný terén, klimatické obtíže nebo špatné hygienické podmínky a epidemie.¹²⁶

Do 19. století panoval v organizaci vojenské zdravotnické služby chaos. Službu raněným na bojišti poskytovali tzv. ranhojiči či felčáři nebo chirurgové. Ti postiženým vojákům poskytovali, jako první, pomoc přímo na bojišti. Často se jednalo o velmi vážná zranění a ranhojiči se v hojném počtu věnovali amputacím, které pro vojáka často znamenaly jistou smrt.¹²⁷ Kromě tohoto nejradiálnějšiho řešení vykonávali i řadu jiných zákroků, např. narovnávali zlomeniny, vytahovali kulky z těla, pouštěli žilou, podávali projímalu apod.¹²⁸

Počátky organizace vojenského lékařství spadají do 18. století. K jeho rozvoji výrazně přispělo zřízení Medicínsko-chirurgické Josefovy akademie, zkráceně nazývané Josefinum, v roce 1785. Založením byl pověřen osobní lékař císaře Josefa II., Johann Alexander von Brambilla (1728 – 1800), který se stal také prvním ředitelem nově vzniklého ústavu. Jednalo

¹²⁵ KLEIN, Leo – FERKO, Alexander a kol. *Principy válečné chirurgie*. Havlíčkův Brod, 2011. s. 13. ISBN 80-247-0735-7.

¹²⁶ LUŇÁČEK, Jiří. *Vojenské zdravotnictví v 19. století: Vojenská medicína*. [cit. 2013-2-28] Dostupné z WWW: <[http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenska%20medicina_\(424\).ppt](http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenska%20medicina_(424).ppt)>

¹²⁷ JIRÁNEK, Tomáš. Zdravotní poměry a zdravotní péče v armádě habsburské monarchie v dlouhém 19. století. In *Teatrum historiae*, 2, 2007, s. 337.

¹²⁸ LUŇÁČEK, Jiří. *Vojenské zdravotnictví v 19. století: Vojenská medicína*. [cit. 2013-2-28] Dostupné z WWW: <[http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenska%20medicina_\(424\).ppt](http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenska%20medicina_(424).ppt)>

se o první specializovanou školu pro vojenské chirurgy. Chirurgie byla specifickým oborem do té doby oddělovaným od interního lékařství a až tehdy došlo k jejímu uznání jako vědy. V 2. polovině 18. století bylo Josefinum zrušeno, jelikož neposkytovalo tak kvalitní výuku jako běžné univerzitní lékařské fakulty a na její drahý provoz chyběly peníze. V Josefinu působili také Češi, ze všech uvedme např. uznávaného prof. Františka Piřhu (1810-1875).¹²⁹ Od roku 1873 se studium medicíny sjednotilo a všichni absolventi získávali titul MUDr.¹³⁰

Velký pokrok v lékařské péči, ač je to paradox, znamenala první světová válka. Zdokonalení techniky vedlo k vývoji nových účinnějších zbraní, používání bojových chemických látek zapříčinilo vznik nových nebezpečí. Na všechny změny musela medicína rychle reagovat. Zavedeno bylo i povinné očkování proti choleře, tyfu a neštovicím, které bylo účinné a počet nakažených tak významně klesl. Zlepšovala se také lékařská technika. Pro transporty zraněných bylo možné použít sanitní vozy. Novinkou bylo zavedení transfuze, narkózy, infuze a rentgenu.¹³¹

V čele armádní lékařské posádky stál nejvyšší polní lékař. Pod ním štábní polní lékař, který odpovídal za přidělenou provincii a v poli ošetřoval vážně zraněné. Nižší hodností byl plukovní polní lékař, dále vrchní lékař, který nesměl provádět těžké operace a nakonec nižší lékař.¹³²

K prvním osobnostem, které výrazně zasáhly do vývoje válečného lékařství a chirurgie, řadíme prof. Viléma Weisse (1835 – 1891), zabývajícího se problematikou střelných ran a jeho pokračovatele prof. Karla Maydla (1853 – 1903), odborníka na českou válečnou chirurgii. Maydlovi žáci prof. Otakar Kukula (1867 – 1925) a prof. Rudolf Jedlička (1869 – 1926) získali mnoho zkušeností v Balkánských válkách. Prof. Kukula vynalezl a sestrojil pojízdný sterilizátor, prof. Jedlička se stal průkopníkem české rentgenologie.¹³³

¹²⁹ KLEIN, Leo – FERKO, Alexander a kol. *Principy válečné chirurgie*, s.17.

¹³⁰ Tamtéž, s. 17.

¹³¹ Tamtéž, s. 18.

¹³² LUŇÁČEK, Jiří. *Vojenské zdravotnictví v 19. století: Vojenské zdravotnictví rakouské armády za napoleonských válek*. [cit. 2013-2-28] Dostupné z WWW:

<[http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenske_zdravotnictvi_rakouske_armady_\(424\).ppt](http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenske_zdravotnictvi_rakouske_armady_(424).ppt) >

¹³³ KLEIN, Leo – FERKO, Alexander a kol. *Principy válečné chirurgie*, s. 17.

8. František Půža jako vojenský lékař

František Půža netoužil po kariéře armádního lékaře. Materiální nedostatky ho však donutily požádat o vojenské stipendium a po studiích na lékařské fakultě se stal vojenským lékařem.¹³⁴ Bylo to pro něj těžké rozhodování, což dokládá i zápis v jeho deníku ze 7. února 1898: „Počítal jsem mám, nemám, mám, nemám – až dnes rozhodl jsem se, že mám zažádat totiž o vojenské stipendium. V tom případě, že bych ho dostal, budu dostávat od října uplynulého roku, do dubna bežícího roku 25 zl měsíčně, pak 500 zl ročně až do nabytí diplomu. Za to zavazuji se sloužiti 6 roků na vojně. Příčiny, které mne ku kroku tomu přiměly jsou asi následující: Stav lékařský za nynější doby není právě závidění hodný. Po uplynutí studií a zkoušek čeká na každého nejméně rok bezplatné praxe nemocniční a pak?- ta místa nyní nejsou již tak výnosná, jak bývala, zvláště pro toho, kdo nemá protekci a k těm čítám se také já. Dostanu – li stipendium, mám po starosti nyní před doktorátem, kdy ubudu rodině mé s krku, a budu bez starostí i po doktorátu, kdy slušně, aspoň pro začátek, budu placen. Nikde není takového pohodlí, jako na vojně, kde lékař mimo ranní visitu nemá téměř nic jiného na práci.“¹³⁵

O čtyři měsíce později se mladý medik zaradoval: „Tak už jsem teď voják. Žádost moje za vojenské stipendium byla vyřízena příznivě. Po dlouhém čekání obdržel jsem vyrozumění o tom v sobotu. Netěší mne to přespříliš; jsem rád, že ubudu s krku svým rodičům [...]; jsem také rád, že po doktorátu mám se kam vrhnout. Netěší mne však, že tak dlouho se musím vojančině upsati a pak že...No nebude to také dlouho snad trvat. V 33 roce svého věku opouštím řady. Co potom? Mám v úmyslu v tom šestiletí dělat fysikat,¹³⁶ a pak nastoupit statní službu co okresní lékař. Vojenští lékaři mají prý při obsazování míst přednost.“¹³⁷

Po promoci v září 1899 nastaly Půžovi povinnosti, ke kterým se jako mladý medik zavázal přijetím vojenského stipendia. Od dubna 1900 působil ve vídeňské posádkové nemocnici č. 1 na pozici vrchního vojenského lékaře. Podle deníkových záznamů můžeme soudit, že se mu v té době dařilo. Absolvoval kurz „...pro praktickou výchovu vojenských

¹³⁴ Udělování vojenských stipendií bylo jednou z možností, jak nalákat do armády více lékařů.

¹³⁵ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Deník (1898-1900), inv. č. 35, 7. 2. 1898.

¹³⁶ Fysikat – zkouška potřebná k výkonu veřejné zdrav. funkce.

¹³⁷ Tamtéž, Deník (1898-1900), inv. č. 35, 19. 6. 1898.

lékařů...¹³⁸ a po tomto pětíměsíčním vzdělávání byl přeřazen na oční oddělení. „Mohu říci, že se mám nyní dobře. Ale jak dlouho a kam mne pak osud zanese?“¹³⁹

Osud mladého lékaře zanesl do Bosny a Hercegoviny, kde strávil dlouhé čtyři roky. Pobýval v Mostaru, Kalinoviku, Trnovu a také v Sarajevu. V roce 1904 se vrátil zpět do Čech.

Zápis z 9. listopadu 1909 dokládá, že Půža působil toho data již více jak půl roku v Kyšperku¹⁴⁰ jako obvodní lékař. Bylo to pro něj malé vítězství, jelikož jak sám píše, pociťoval „...*nechuť ku vojenskému životu...*“¹⁴¹. Příčinou k jeho přeřazení mohla být také choroba, která ho v té době postihla, o jakou nemoc se jednalo se dále nezmiňuje.¹⁴²

V Kyšperku se dlouhou dobu nezdržel. Po úmrtí přibyslavského obvodního lékaře Antonína Körnera se uvolnilo pracovní místo, a tak už následující rok ordinuje jako obvodní lékař v Přibyslavi.¹⁴³ Mimo to také zastává funkci „...*lékaře pokladenského a panského.*“¹⁴⁴ V Přibyslavi zůstal, s přestávkami, obvodním lékařem až do konce života.

Hned na počátku první světové války byl povolán do služby v chorvatském Záhřebu, kde strávil celá čtyři válečná léta. Po válce se mohl vrátit do své rodné země, nyní už do samostatného Československa. Znovu obsadil místo obvodního lékaře a jím byl až do své smrti v roce 1932. Vojenský kabát oblékl po válce krátce ještě jednou, a to hned v roce 1919, když se účastnil bojů na Slovensku.

Ještě je nutné se zmínit, že ještě než požádal o vojenské stipendium v roce 1898, byl v létě 1896 na vojně. Účastnil se pochodu do Bruneku v Alpách. Pro názornost uvedme několik zápisků mapujících jeho cestu. 8. srpna 1896 si poznamenal, že jejich cílem byl Dörfer, ve kterém setrvali asi dva dny: „*Hned podle nápisů u cest poznali jsme, že přicházíme do krajiny německé.*“¹⁴⁵ *O ¼ na 6 opustili jsme Dörfer a cestou blátivou stále lesem vedoucí*

¹³⁸ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Deník (1898-1900), kart. 1, inv. č. 35, 29. 5. 1900.

¹³⁹ Tamtéž, 29. 5. 1900.

¹⁴⁰ Kyšperk, původní název dnešní obce Letohrad ve východních Čechách nedaleko Ústí nad Orlicí.

¹⁴¹ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Torzo deníku (1908-11), kart. 1, inv. č. 37, 9. 11. 1909.

¹⁴² Tamtéž, 9. 11. 1909.

¹⁴³ Tamtéž, 1. 9. 1910.

¹⁴⁴ Tamtéž, 1. 9. 1910.

¹⁴⁵ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Poznámky z vojny (deníkové záznamy z manévřů jednorozhodných dobrovolníků, pochod do Bruneku, 7. – 18. 8., pravděpodobně r. 1896), kart. 1, inv. č. 34, 8. 8. 1896.

*hnuli jsme se k cíli dnešního pochodu do Meidy, osady to poloněmecké poloitalské.*¹⁴⁶
Dalším jejich cílem byla osada Meida a městečko Campitello. V Campiellu 12. srpna poprvé v životě našel protěž, z čehož se velmi radoval: *„Včera ponejprv ve svém životě vlastníma očima jsem našel a vlastní rukou utrl protěž alpskou. S Dr. Kurkou vydali jsme se na zdař Bůh do lesa na stráni nad naší stodolou. Bavili jsme se různě o Čechách, stěžovali jsme si, že žádných zpráv a nich nemáme, o důstojnících, kteří prý o jiném bavit se neumí než o chlastu [...]. Našel jsem tři kvítka.*¹⁴⁷

24. srpna se vydali z Cortiny do Bruneku. *„Tento den počítám nejhorší z celých manévrů. Jsou to dosud tři. Pátek po odchodu našem z Tridentu a 16. srpen. Tento sen jsem byl celých 15 dní na nohou, které jsem toho dne už ani necítil.*¹⁴⁸

Jeho utrpení netrvalo dlouho. Už 25. září existuje zápisek z dalšího deníku, týká se příbyslavských Sokolů a je pravděpodobné, že v tu dobu už byl opět v Příbyslavi.

¹⁴⁶ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Poznámky z vojny (deníkové záznamy z manévrů jednoročních dobrovolníků, pochod do Bruneku, 7. – 28. 8., pravděpodobně r. 1896.), kart. 1, inv. č. 34, 10. 8. 1896.

¹⁴⁷ Tamtéž, 12. 8. 1896.

Protěž alpská – horská květina, považuje se za symbol Alp.

¹⁴⁸ Tamtéž, 24. 8. 1896.

8.1 Každodenní život vojenského lékaře

Vojenské lékařství je specifické povolání, které se uskutečňuje za zvlášť mimořádných podmínek. Je to povolání jak psychicky, tak i fyzicky velice náročné. Vojenský lékař musí být dobře připraven řešit krizové situace.

František Půža působil jako armádní lékař v době míru, ale i během války. V Bosně a Hercegovině pracoval jako mladý doktor krátce po studiích, bylo mu tehdy 28 let. Dá se předpokládat, že v tu dobu neměl ještě mnoho zkušeností a tato praxe pro něj mohla být dobrou příležitostí jak se přiučit něčemu novému. Odlehlá Bosna nebyla příliš vyhledávaným cílem, nicméně mladému absolventovi svým způsobem přirostla k srdci.

V roce 1914 bylo Františkovi 42 let. Měl za sebou povinnou službu jakožto vojenský lékař, která se protáhla na necelých deset let a přičteme-li k této jeho kariéře ještě zhruba šest let, kdy ordinoval jako obvodní lékař, můžeme ho už považovat za protřelého odborníka. Do války tak vstupoval vybavený zkušenostmi z praxe. Jeho pracovištěm se po celou dobu se stal chorvatský Záhřeb.

8.1.1 Bosna a Hercegovina

„Upřímně řečeno, nedovedu se již nyní dobře upamatovati na ten dojem, který ve mně vzbudila zpráva, že jsem za svým povoláním přeložen ze sídelního města do hlavního města Hercegoviny do Mostaru.“¹⁴⁹ Tak vzpomíná mladý lékař na okamžik, kdy dostal rozkaz přesunout se do Bosny a Hercegoviny. Nebyl tímto rozhodnutím potěšený. Od vojáků, kteří již v Mostaru sloužili, slyšával slova útěchy, že služba nebude trvat věčně.¹⁵⁰

Bosna a Hercegovina byla v letech 1878 – 1918 okupována Rakouskem-Uherskem.¹⁵¹ V tomto období docházelo k rozvoji infrastruktury, budování nových továren, škol a zdravotnických zařízení. Ze zaostalé země se postupem času stalo významné středisko politického i kulturního života. Krátce před válkou do Bosny proudily skupiny srbských

¹⁴⁹ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Vzpomínky z Bosny a Hercegoviny (1900-1903?), kart. 1, inv. č. 36, s. d.

¹⁵⁰ Bosna a Hercegovina (oficiální název státu) s hlavním městem Sarajevem, byla národnostně velmi různorodá. Největší zastoupení měli Bosháci, za nimi následovali Srbové a Chorvati.

Mostar tehdy bylo a dnes je jedno z největších měst Bosny a Hercegoviny.

¹⁵¹ Kol. autorů. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha 1998, s. 302. ISBN 80-7106-266-9.

Více také v kap. 3.2 V předvečer 1. světové války.

aktivistů s cílem poštvat místní obyvatelstvo proti Habsburkům. Z monarchie přicházely do Bosny policejní oddíly s cílem rozprášit radikální Srby. Svoji síť zde měla i organizace Mladá Bosna sdružující radikálně smýšlející mládež všech jihoslovanských národů. V době působení Půži byla situace ještě pod kontrolou, ale v předvečer 1. světové války byly místní poměry chaotické a všude vládl zmatek.¹⁵²

Na cestu do Mostaru se Půža vydal vlakem v létě roku 1900. Dlouhou cestu si krátil popisováním krajiny, kterou právě projížděl. Z dlouhých líčení uvedme alespoň jeden příklad: „...skýtají se oku kusé útvary krajinné: nebetyčné skály, řeka Neretva¹⁵³ se svými vymletými, rozbrázděnými břehy, četné vodopády, mohutné prameny atd. – to vše skýtá oku stálé zaměstnání. Pozvolna očitáte se na planině, vegetace neznámější, velké spousty kamenů, po většině oblázků jak vodou sem nanešených, úporný žár slunce – nový obraz, Hercegovina ve své skutečnosti.“¹⁵⁴

Jeho prvním působištěm v této odlehle zemi se stal Mostar, kterému je ovšem v deníku věnována jen letmá pozornost. První datovaná zmínka se objevuje až v lednu 1903 z Trnova a týká se Ramadánu¹⁵⁵ a pravoslavných Vánoc. V této části deníku věnuje pozornost popisům každodenního života tamních obyvatel a jejich zvyků. Následující pasáže se týkají medicínské praxe z dosavadního pobytu v Bosně a Hercegovině.

V tomto kraji panovaly lékařské podmínky vcelku příznivé. Půža si chválí, že lékařská síť je rozvětvená a ve všech oblastech je o pacienty náležitě postaráno. Ve větších městech je lékařská péče samozřejmostí a do odlehlejších krajů občas zavítá vojenský lékař.

Pobyt v Bosně a Hercegovině byl poklidný. Půža rád pozoroval přírodu, poznával zdejší prostředí, kulturu a místní obyvatele, ochotně přijímal pacienty, kteří k němu docházeli a celou službu si, dá se říci, užíval. Byl to člověk oddaný svému povolání a nikdy nikomu neodepřel pomoc. I lidé ho vnímali jako otevřeného a srdečného člověka. Léčilo se u něj

¹⁵² Kol. autorů. *Dějiny jihoslovanských zemí*, s. 303-308.

¹⁵³ Neretva – řeka v Bosně a Hercegovině, protékající městem Mostar.

¹⁵⁴ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Vzpomínky z Bosny a Hercegoviny (1900-1903?), kart. 1, inv. č. 36, s. d.

¹⁵⁵ Ramadán je jeden z nejdůležitějších islámských náboženských svátků. Je to postní měsíc, během kterého muslimové od východu do západu slunce dodržují přísný půst. Nesmějí jíst, pít, kouřit nebo mít sexuální styk. Po uplynutí ramadánu nastává třítydenní svátek íd-al fitr, během kterého muslimové hodují a oslavují.

mnoho nemocných, a tak Půžovi často docházely zásoby léků, o které musel žádat Zemskou vládu a které mu byly z lékárny zemské nemocnice vždy poskytnuty.¹⁵⁶

Přestože se zdá, že jeho pobyt byl idylický, občas si postesknul po domově. Nejvíce si zoufá na svůj plat, jeho výši však v deníku neuvádí. „...byla by nouze o živobytí, kdybych byl odkázán jen na to, co za svojí praxi obdržím. Někdy ani pacienti nepoděkují za poradu. [...] Největší však část hází svůj dluh na pánaboha: “bog zaplati“ a ten je také největším mým dlužníkem; království nebeské kdo si chce získat a je si pojistit, nechť jde do Bosny kurýrovat.“¹⁵⁷

Vedle studovaných profesionálních lékařů působily v této oblasti i osobité léčitelské živly. Do práce lékařům fušovali tzv. hodžové.¹⁵⁸ Ačkoliv byla léčba Půži ve většině případů úspěšná, i přesto se našli lidé, především Turci, kteří západnímu lékařství nepřišli na chuť a dávali přednost zavedeným zvykům léčení pomocí víry a Koránu.¹⁵⁹ Pro dokreslení atmosféry poslouží následující Půžova historka: „V naší vesnici byli od vzteklého psa pokousány tři osoby. Rány jsem náležitě opatřil a nyní po roce nacházejí se všechny při dobrém zdraví. Jeden pokousaný, 20letý Srb, jehož matka také různými olejčky lidem pomáhá, nedůvěřoval ani mně, snad ani své matce, a šel do Sarajeva ku „hodžovi“, aby mu dal něco proti vzteklině. Takový hodža není nikdy v rozpacích. Na kus suchého chleba napsal několik slov z Koránu, ze své sbírky brouků vyňal majku obecnou,¹⁶⁰ posypanou cukrem a skořicí, kterou kandidát vztekliny musil na tři díly rozdělit a na třikráte požit, při čemž musil kousek onoho popsaneho chleba najísti. Celá ordinace stála pět zlatých. Jsem-li již u toho případu, musím se zmíniti na jaký způsob chtěl se druhý z pokousaných – 9letý školák – před vypuknutím vztekliny chrániti. Přišel s ním jeho otec, a chtěl věděti kde onen vzteklý pes, od četníků zastřelený, zakopán leží. Na otázku, proč to chce věděti, odvětil onen, že musí býti rozčtvrcen a jeho syn musí přes každou čtvrt skočiti, nemá-li u něho vzteklina vypuknouti. Rozumí se, že mu o hrobu pomínutého psa nic sděleno nebylo.“¹⁶¹ Vzteklina byla v Sarajevu častou a opakující se nemocí, přenášenou volně se pohybuujícími psy, kterých se po ulicích potulovalo velké množství.

¹⁵⁶ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Vzpomínky z Bosny a Hercegoviny (1900-1903?), kart. 1, inv. č. 36, s. d.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. d.

¹⁵⁸ Hodža – islámský duchovní

¹⁵⁹ Korán – svatá kniha islámu.

¹⁶⁰ Majka obecná – modročerný lesklý brouk, délky 2-3 cm, z čeledi majkovitých.

¹⁶¹ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Vzpomínky z Bosny a Hercegoviny (1900-1903?), kart. 1, inv. č. 36, s. d.

Často měl lékař z Čech v těchto rádobý doktorech konkurenci, jako například jednoho Turka, o kterém se zmiňuje, že léčení tzv. zápisy. „V pátek – ve sváteční den Turků – sedí v kavárně, inkoust, péro a papír před sebou s ordinuje. Nemocným napíše na papír nějaké říkání z Koránu. Tento papír buďto musí doma s vodou vařiti, a tou vodou se tříti, neb musí dáti onen papír na dno sklenice, z které za své nemoci vodu neb limonádu pije a to ho má uzdraviti. Ale chytrým je, ten můj konkurent. Za svoji ordinaci nechá si platiti a když jemu něco schází, pojme nedůvěru ku zázračné a léčivé moci svých prostředků a přijde ke mně. Trpí na získanou syfilis.“¹⁶²

V Mostaru léčil ve špitálu jiného Turka s epilepsií. „...na svém těle nosil dva zápisy: na krku a na bříše. Když jsem se ho tázal, co to má, dal mi na odpověď, že „moč“. Poněvadž jsem si hned neupamatoval, že v chorvatštině slovo „moč“ znamená asi jako naše síla, moc, byl jsem samo sebou v udivení, jakou že to moč v oněch malých kožených váčcích chová. I ptal jsem se dále od koho tu moč má a tu mi dal na odpověď, že ono na krku od [...] františkánského mnicha, za kterou mu dal kus uzeneho masa, a druhou na bříše od „hodžy“. – Tím jsem si pravou podstatu věcí teprve vysvětlil.“¹⁶³ Jak je patrné, Turci si raději než pro pomoc k lékaři často chodili pro „medicínu“ i k jinověrcům.

Po službě v Bosně a Hercegovině byl mladý lékař přeložen zpátky do Čech. Na čtyřleté období, které strávil v cizí zemi ale vzpomínal vždy rád a z deníkových zápisků je patrné, že se s místním prostředím sžil dobře.

¹⁶² SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Vzpomínky z Bosny a Hercegoviny (1900-1903?), kart. 1, inv. č. 36, s. d.

¹⁶³ Tamtéž, s. d.

8.1.2 Záhřeb

V neděli 28. června 1914 byl spáchán atentát na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu, hlavním městě Bosny a Hercegoviny. Atentátníkem byl mladý srbský radikálista Gavrilo Princip. Tento atentát se stal záminkou k rozpoutání celosvětového konfliktu.

V rámci jihoslovanských národů mělo Chorvatsko velmi výhodnou pozici. Po rakousko-uherském vyrovnání se stalo součástí Uher. V roce 1868 uzavřeli Chorvaté s Maďary dohodu, tzv. Nagodbu, která měla Chorvatům v rámci maďarského území zaručit autonomii.¹⁶⁴ V této podobě zůstalo zachováno až do roku 1918 a po válce se stalo součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (pozdější Jugoslávie od r.1929). Před válkou se na území Chorvatska vyskytovaly podobné radikální živly nacionalistické mládeže jako v Bosně. Poměry byly i zde velmi neutěšené.¹⁶⁵

Co dělal Půža v den sarajevského atentátu nevíme, o tomto datu neexistuje v jeho denících žádný zápis. Můžeme tak jen odhadovat, že běžnou červnovou nedělí trávil pravděpodobně v Příbyslavi.

Povolávací rozkaz dostal v sobotu 26. července 1914. Jeho cílem byla rezervní nemocnice č. 1 v Záhřebu. Ještě ten samý den se vydal na cestu nočním vlakem z Německého Brodu do Vídně a z Vídně pokračoval až do Záhřebu, kam dorazil v pondělí 27. července po osmé hodině večer.¹⁶⁶ Do svého deníku si zapsal: „*Po cestě pozoroval jsem již účinky prohlášené mobilisace. Na nádražích plno narukujících, na cestách z vesnice vyváděly se koně „do pole“. Nejživěji bylo na nádraží vídeňském. Důstojníci sluhové nakládali a rovnali zánovní kožené koše vysokých hodnostářů vojenských, chovanců vojenských učilišť s ranci na zádech rozjížděli se ku svému novému vojenským oddílům.*“¹⁶⁷

V Záhřebu toho času vládl chaos, ubytovny a hotely byly přeplněné, všude se pohybovalo mnoho vojáků čekajících na rozkazy a vzrostla i kriminalita, výjimkou nebylo drancování srbských obchodů Chorvaty a všude ve vzduchu visela atmosféra války. Zkušenému cestovateli se podařilo ubytovat v hotelu. Další den byl Půža umístěn do

¹⁶⁴ GLENNY, Misha. *Balkán 1804 – 1899. Nacionalismu, válka a velmoci*, s. 206.

¹⁶⁵ Kol. autorů. *Dějiny jihoslovanských zemí*, s. 317 - 329.

¹⁶⁶ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Zápisky válečné (přepis válečných deníků) 1914 – 31. 10. 1917, kart. 1, inv. č. 48, s. d.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. d.

„zeměbranecké nemocnice,[...] který měl býti filiálkou záložní nemocnice č. I, která se měla umístiti v sousedních kasárnách dělostřeleckých. „Domobranské vojna bolnica“ je moderní, vším nutným úplně opatřený ústav. Velitelem byl vrchní štábní lékař Reich.“¹⁶⁸

První dny pobytu v nemocnici byly náročné: „Denně přicházelo 60-80 přírůstků ke konstatování své choroby a ku posouzení své výkonnosti služební. [...] A jedna noc nebyla klidná. Každé noci při tom ohromném počtu vojsk všeho druhu v Záhřebu, v sídle sborového velitelství, se něco přihodilo a špitalní lékař byl volán ku pomoci. [...] Znenáhla ale počali se hlásiti pomocníci domobranští lékaři v civilu i v uniformě.“¹⁶⁹ Těmi dobrovolníky byli: srbský lékař Dr. Staic', Dr. Iljanic', Dr. Šugh, Dr. Simon, Dr. Valjanec, Ratušic', aj.¹⁷⁰

V srpnu 1914 dostal Půža za úkol přebudovat z dělostřeleckých kasáren fungující nemocnici, v čemž mu pomáhal také již zmíněný Srb, Dr. Staic'. Ze špinavého prostředí kasáren se jim zanedlouho podařilo vybudovat první dva plně fungující pavilony schopné přijímat zraněné vojáky. První ranění sem byli přivezeni 18. srpna 1914.¹⁷¹

„Všechna práce v záložní nemocnici spočívala na mne. Komandant zdržoval se v zeměbranecké nemocnici. Byl jsem jediný z lékařů, který sloužil kdysi na vojně a který se ve vojenském vedení takového ústavu vyznal. Byla to těžká práce, než jsem vše do kolejí uvedl; mohu říci, že jsem se za měsíc srpen 1914 více nadřel, jak jindy za celý rok.“¹⁷²

Válka byla teprve na svém začátku, nikdo tehdy netušil, jak dlouho potrvá. Půža si konec války přál a předpokládal, že by mohla skončit už v zimě 1914. Se službou v Záhřebu byl ale spokojený a v deníku píše: „Lepší garnisonu nežli Záhřeb nemohu si za dobu války přát. O hrůzách válečných nemáme zde velkého ponětí. Nebýt transportů raněných, četných vojenských pohřbů a drahoty, ani bychom zde nevěděli, že ve světě zuří litice válečná. Jsem již na 20tý měsíc zde a výstřel jsem neslyšel.“¹⁷³ Takto kladně hodnotil lékař první rok své služby ve válce. Není divu, Záhřeb za první světové války nebyl přímým bojištěm.

V prvním roce války ještě tehdy v Záhřebu panovaly příznivé podmínky. Jídla bylo dostatek, každý den se na náměstí konaly trhy, kde se prodávaly domácí výrobky. Ve městě se

¹⁶⁸ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Zápisky válečné (přepis válečných deníků) 1914 – 31. 10. 1917, kart. 1, inv. č. 48., s. d.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. d.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. d.

¹⁷¹ Tamtéž, s. d.

¹⁷² Tamtéž, s. d.

¹⁷³ Tamtéž, s. d.

nacházelo rovněž divadlo, lidé navštěvovali kromě divadla také kino a často se scházeli v místních kavárnách. V divadle, kromě profesionálních herců, účinkovali také neprofesionální herci, mezi něž patřili lidé, kteří se chtěli vyhnout vojenské službě a díky protekci si zajistili místo právě mezi umělci.¹⁷⁴

Soudě dle deníků, dalo by se říci, že lékař pobývajícím během války v Záhřebu si žil spokojeně. Rád se procházel v přírodě, setkával se s lidmi a nadšeně hltal každý řádek z novin, které jim do Záhřebu chodily a díky kterým mohl být neustále v obraze. Chorvaty hodnotil Půža jako: „... *lid upřímný, zpěvný, pohostinný...*“¹⁷⁵ Kromě místních obyvatel v Záhřebu žili také Češi, kteří zde měli svoji komunitu a pravidelně se scházeli, navazovali mezi sebou přátelství a rádi klábosili v místní pivnici či v kavárnách.¹⁷⁶ V říjnu 1915 dostal Půža 14denní dovolenou, a tak se vydal navštívit rodinu a přátele do Přibyslavi. Od začátku války to byla první dovolená, kterou dostal.

Dny ubíhaly a začal se psát další válečný rok, 1916. Půža se vrátil z dovolené, kterou dostal před Vánoci. Občas měl za úkol visitovat v některých špitálech v okolí Záhřebu. Na jednu takovou visitaci nevzpomíná zrovna v dobrém. 20. března 1916 se vydal služebně do Veliké Gorice a Savského Marofu. Na zpáteční cestě do Záhřebu cestoval vlakem, ve kterém cestovali také Srbové z Bosny utíkající ze své země před rakouskou armádou. „*Zde jsem poprvé viděl bídu a děs války. Ženy a děti každého věku vecpány byly do vozů tak, že se volně pohybovati nemohly. Šaty špinou prolezlé snad už půl roku neměnily. Děti vyzáblé, chudokrevné, [...] jedno dítě, 4letá holčička právě zemřela a fungoval jsem tu hned jako ohledač mrtvých.*“¹⁷⁷

Jak plynuly dny, týdny a měsíce, ztrácel Půža naději na brzký konec války, ačkoliv v něj stále ve skrytu duše doufal. I život v Záhřebu, na který si zvyknul, už nebyl tak bezstarostný jako v prvních měsících. Od přelomu let 1915 a 1916 se bojovalo v sousedních zemích, např. rakousko-uherská vojska vpadla v říjnu 1915 do Srbska, vojska Dohody vedla operace na Gallipoli¹⁷⁸ a bojová atmosféra doléhala sem také z italské fronty.

¹⁷⁴ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Zápisky válečné (přepis válečných deníků) 1914 – 31. 10. 1917, kart. 1, inv. č. 48., s. d.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. d.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. d.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. d.

¹⁷⁸ V bitvě o Gallipoli (1915 – 1916), strategické místo u Dardanel, byla vojska Dohody poražena Centrálními mocnostmi.

V dubnu 1916 byli někteří připravení muži na odchod na frontu odzbrojeni, aby mohli doma obdělávat pole a pěstovat plodiny. Surovin bylo velmi málo a bylo potřeba někoho, kdo by opuštěná pole obstarával.¹⁷⁹

K práci vojenského lékaře také patřilo vydávat posudky ke způsobilosti vojenské služby. Půža často vyšetřoval simulanty, kteří aby nebyli odvedeni na vojnu, byli schopni vymýšlet si nápadité výmluvy. „*Na moji otázku, má-li jaký neduh odpovídají bezmyšlenkovitě: boli mě glava, prsa, noge, [...]. Když jim na to žertem odpovídám, že jest to vše málo, přejde mnohý rukou postupně celé tělo, hledaje, kde by mu co scházelo. Mnozí přinesou sebou recepty z doby svých nemocí. Našel jsem takové až 14 let staré. Zvláštní druh lidí jsou cikáni. Ve zdejším doplňovacím okresu patří všichni ku rodině Nikoličů. Všichni mají hákovitě zkřivený pravý ukazováček následkem přeříznutí šlachy natahovače nad prostředním kloubem prstu. Vadu tu mají od mládí a způsobila jim ji baba cikánka, aby nemusili narukovati k vojsku. Mají dosti značně vyvinutou inteligenci. Obdivuhodná jest láska jejich žen. Celý den vydrží seděti u plotu kasárenského dvora, aby navečer mohla s mužem skrz plot promluvíti. Největší scény při odchodu vojska dělají cikánky. Jednou mne zastavil na ulici cikánský „knez“¹⁸⁰ a nabízel mi za náhradu několik prý silných cikánů způsobilých ku vojenské službě.“¹⁸¹*

Při odvodu na vojnu se třídí rekruti¹⁸² do čtyř kategorií: „...a) ku každé službě způsobilé b) ku strážné službě schopné c) ku pomocné službě beze zbraně d) ke všemu nezpůsobilé.“¹⁸³ Ženy, starci, invalidé a děti do 17 let zůstávají na dědinách. Pro rekruty bývalo povinné očkování proti neštovicím, tyfu a choleře. Po zavedení povinného očkování významně klesl počet těchto nemocí. Potom byli připravováni na frontu, někdy výcvik trvá až dva měsíce, ale pokud je potřeba, musí se vydat do boje bez výcviku.¹⁸⁴

Důležitým rituálem bylo fasování nového oblečení. Podle Půži „*východní národové vůbec čistotu mnoho nemilují*“¹⁸⁵ což bývalo také častou příčinou výskytu vši a jiných nemocí. Někdy přihlížel tomu, jak si setniny zpívají před odvodem písně a když slyšel

¹⁷⁹ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Zápisky válečné (přepis válečných deníků) 1914 – 31. 10. 1917, kart. 1, inv. č. 48., s. d.

¹⁸⁰ Chorvatský knez znamená princ.

¹⁸¹ Tamtéž, 2. pol. dubna 1916.

¹⁸² Rekrut – odvedenec na vojnu.

¹⁸³ Tamtéž, 2. pol. dubna 1916.

¹⁸⁴ Tamtéž, 2. pol. dubna 1916.

¹⁸⁵ Tamtéž, Zápisky válečné (přepis válečných deníků) 1914 – 31. 10. 1917, kart. 1, inv. č. 48., 2. pol. dubna 1916.

modlitbu často se ani slzám neubráníl: „...tito jinoši, kteří ještě nepočali žítí, mají odejítí už v chladnou náruč smrti. Proto také nerad jsem se každého loučení zúčastňoval.“¹⁸⁶

1. srpna 1916: „V minulých dnes slavil jsem dvouleté jubileum svého pobytu v Záhřebu. Neoslavoval jsem ho hlučně. Raději bych byl, kdyby k němu nebylo došlo. Ale když už musím pomáhati tlačiti tu vojenskou káru, činím tak nejraději v Záhřebu. Tříletého jubilea doufám, že se už nedočkám.“¹⁸⁷ Věřil, že válka brzy skončí.

V září 1916 už si stěžuje na drahotu a všudypřítomnou bídu. Peněz měl dostatek, stejně tak jako domorodci, nebylo však za ně co koupit. V létě 1916 situace v Záhřebu ale ještě nebyla tak alarmující, jako např. ve Vídni nebo v Berlíně.¹⁸⁸ V listopadu toho roku už se poměry v Záhřebu začaly podobat těm ve Vídni, např. v kavárnách se směla prodávat bílá káva od 7 do 9 hodin ráno a ještě chvíli navečer, kvůli nedostatkům mléka.¹⁸⁹ „Nedostatek doléhá na nás stále tísnivěji. O chleba svádějí se před pekárny pravé dračky. Čerstvě upečený chléb nesmí se prodávati, nýbrž jen chléb starší, kterého se tolik nesní jako chleba čerstvého.[...] Volný prodej chleba však neexistuje, nýbrž jen na kartu. Kdo nemá „chlebenky“, postí se.[...] Před prodejny mouky, cukru, sádla, apod. tlačí se lidé ve čtyřstupech po několik hodin, než na ně dojde řada. [...] Na všecko jsou dnes vydávány jen poukázky.“¹⁹⁰

21. listopadu 1916 zemřel rakouský císař František Josef I. Půža ve svém deníku zápisem 22. listopadu na císaře vzpomíná. Rozpomenul se na to, kdy poprvé spatřil císaře na vlastní oči. Bylo to v roce 1900 u příležitosti průvodu Božího těla. Podruhé se s ním setkal v roce 1906 v Liberci a vzpomíná, že od něj tenkrát stál asi pět kroků.¹⁹¹

Blížil se konec roku 1916 a Půža dostal konečně další dovolenou, a tak mohl na 14 dní odjet domů na Vánoce do Přibyslavi.¹⁹²

Do Přibyslavi dorazil 18. prosince. Byl šťastný, že po tak dlouhé době vidí rodinu. V Přibyslavi pobyl necelých 14 dní a 3. ledna 1917 se vydal na cestu zpět do Záhřebu. Doba

¹⁸⁶ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Zápisky válečné (přepis válečných deníků) 1914 – 31. 10. 1917, kart. 1, inv. č. 48., 2. pol. dubna 1916.

¹⁸⁷ Tamtéž, 1. 6. 1916.

¹⁸⁸ Tamtéž, 25. 9. 1916.

¹⁸⁹ Tamtéž, 30. 10. 1916.

¹⁹⁰ Tamtéž, 30. 10. 1916.

¹⁹¹ Tamtéž, 22. 11. 1916.

¹⁹² Tamtéž, 15. 12. 1916.

byla zlá a nikdo nevěděl, co přinese nový den. I Františkovi bylo zřejmé, že může být kdykoliv přeložen do jiné destinace. Byl však ujišťován, že bude stále působit v Záhřebu.¹⁹³ „...velkým pánům však člověk věřiti nesmí; panská přízeň jest nestálá. Nic bych si z toho nedělal, kdybych opět shlédł jiný kus světa.“¹⁹⁴ Jiný kus světa do konce války nepoznal.

V Záhřebu bylo vše při starém. 7. ledna 1917 začaly se slavit v Chorvatsku pravoslavné Vánoce. Zima na začátku roku 1917 byla velice krutá. Lidé trpěli nedostatkem uhlí, petroleje ke svícení, dokonce byl omezen počet lamp, které směli lidé vlastnit v přepočtu na počat pokojů v domě a kvůli mrazům byla zavřena kina i divadla, později došlo k omezení otevírací doby v divadlech do 10 hodin a v hostincích do 11 hodin večer.¹⁹⁵

V srpnu 1917 Půža předpovídal, že se válka povleče nejméně ještě další rok. Už trvala příliš dlouho. Lidé byli hladoví a pokud přežili vojenské manévry, umírali právě na hlad a epidemie. „Sešel jsem se dnes náhodou se Srby z Hercegoviny. Vyprávěli o své vlasti hrozné věci. Co nebylo postrřeleno, Turky povražděno, to hyne nyní hladem. V úředních zprávách jsem četl, že četníci ohlásili dosud 200 případů úmrtí z hladu.“¹⁹⁶ Situace v Albanii, Černé Hoře nebo Dalmacii byla rovněž katastrofální. Lidé umírali na podvýživu. „Tento zájem o žaludek potlačuje úplně do pozadí zájem o události válečné. [...] Jak rádi zalétáme nyní myslí do těch opravdu zlatých časů, kdy zlatka něco platila a kdy za ní člověk mohl býti celý den slušně živ.“¹⁹⁷

Psal se poslední válečný rok, rok 1918, a válka vstupovala do své závěrečné fáze. Ještě v dubnu 1918 dostal dovolenou a velikonoční svátky trávil doma v Příbyslavi s rodinou. Cesta do Čech i zpět do Záhřebu trvala dlouho, vlaky byly přeplněné a často jezdily jen v noci. Po dvou týdnech byl opět zpátky v Záhřebu.¹⁹⁸

Do konce války zbývalo několik měsíců, obecně ale bylo známo, že situace není pro Centrální mocnosti příznivá. Všichni s napětím očekávali, kdy nastane konec války. „Rakousko nachází se v těžké situaci, jde tu o bytí a nebytí. Vojensky oslabeno, hospodářsky ruinováno, politicky Berlínu podrženo, uvnitř národnostními spory rozerváno stojí tu

¹⁹³ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Zápisky válečné (přepis válečných deníků) 1914 – 31. 10. 1917, kart. 1, inv. č. 48., 5. 1. 1917.

¹⁹⁴ Tamtéž, 5. 1. 1917.

¹⁹⁵ Tamtéž, 1. 3. 1917.

¹⁹⁶ Tamtéž, 8. 8. 1917.

¹⁹⁷ Tamtéž, 1. 9. 1917.

¹⁹⁸ Tamtéž, Deník (21.1. – 3. 11. 1918), kart. 1, inv. č. 49, 14. 4. 1918.

*málemocné, dobře vědomé, že samo se zachránit nemůže a opřítí se není kde. Snad o Německo? To má nyní samo se sebou dost co činiti,...*¹⁹⁹

15. října 1918 si poznamenal: „*Nervozní čas. Každý pln napjetí, co přinese příští hodina.*“²⁰⁰

„Jsou dnové a okamžiky, které se opakují jen po staletích zanechávající po sobě [...] památku. Takovým významným a důležitým dnem je včerejší odpoledne a dnešní den. Již před několika dny byl prohlášen dnešní úterek za den národního svátku, kdy veškerá práce má odpočívati, aby se veřejná pozornost obrátila jasně k jednomu bodu.“²⁰¹

28. října 1918 bylo vyhlášeno samostatné Československo. Nedlouho poté se Češi ze zahraničí vraceli do svého nového státu. Válka skončila. Půža se v listopadu 1918 vydal na cestu k domovu.

8.1.3 Slovensko

Slováci dne 30. 10. 1918 tzv. Martinskou deklarací, přijatou v Turčianském Sv. Martine, vyslovili k vytvoření nezávislého státu s Čechy. 30. října ještě netušili, že o dva dny dříve bylo vyhlášeno samostatné Československo, které s jejich účastí počítalo. S tím se nehodlali smířit Maďaři. Nesouhlasili s nově vzniklými hranicemi a s tím spojenou ztrátou Podkarpatské Rusi a jižního Slovenska. Ještě na podzim 1918 začal československo-maďarský konflikt.²⁰² Slovákům na pomoc přišla nově se utvářející československá armáda. V březnu 1919 vznikla komunistická Maďarská republika rad. 4. června 1920 byly na versailleské mírové konferenci podepsány Trianonské dohody, které ukončovaly válku. Maďarsko muselo uznat nově určené hranice a přišlo o velkou část svého území.²⁰³

O bojích na Slovensku se zachovaly dvě nedatované stránky poznámek, které jsou ještě navíc špatně čitelné, a tak se o této službě mnoho nedozvíme.

¹⁹⁹ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885 1932 (1997)*. Deník (21.1. – 3. 11. 1918), kart. 1, inv. č. 49, 24. 6. 1918.

²⁰⁰ Tamtéž, 15. 10. 1918.

²⁰¹ Tamtéž, 29. 10. 1918.

²⁰² TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka. Boje o Slovensko 1918 – 1920*. Praha, 2005, s. 18-20. ISBN 80-86328-68-6.

²⁰³ Tamtéž, s. 216-226.

Více informací nám poskytnou Půžovy vzpomínky z cesty po slovenských lázní v září 1927, ve kterých se vrací v myšlenkách do míst, která byla jeho posledním působištěm v rámci vojenské služby.

V roce 1919 strávil nějaký čas v Košicích. Někaký čas strávil i v Prešovu, cituji: „...kde jsem po nějaký čas čekal r. 1919, až započaty budou válečné operace proti uherským bolševikům, abych s postupujícím naším vojskem sestávajícím z italských legionářů a vedoucím italskými proraďnými důstojníky zaujal místo vojenského šeflékaře v Novém Městě pod Šotorem.“²⁰⁴

²⁰⁴ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Paměti (deníkové záznamy doplněné vzpomínkami k popisovaným dějům, 28. 10. 1922 – září 1927), kart. 1., inv. č. 51, 7. 8. 1927.

9. Život Františka Půži po válce

V listopadu 1918 se vrátil Půža domů do Přibyslavi. Krátkou dobu pak strávil ještě na Slovensku a od 20. let až do své smrti v roce 1932 žil v Přibyslavi a pracoval jako obvodní lékař.

K dvanácti rokům jeho života strávených v Přibyslavi se dochoval jen jeden deník z let 1922 – 1927. V tomto deníku najdeme popisy politické situace Československa, zprávy z činnosti přibyslavského Sokola, muzejního spolku a dalších. Chvillemi také vzpomíná na staré časy gymnaziálních i vysokoškolských studií. Občasně se zmiňuje o svém zaměstnání, ale jen okrajově. Popisuje jak přibyslavští slavili křesťanské svátky a dozvíme se také několik zajímavostí týkajících se města, např. o prvním přibyslavském biografu, vaření zdejšího piva, elektrickém osvětlení města, apod.

V průběhu let 1922 – 1927 se také zmiňuje o dvou zahraničních cestách – o návštěvě hygienické výstavy ve Vídni v červnu 1925 a výletu po slovenských lázních s mladými lékaři v září 1927. V tomto deníku vzpomíná na dobu, kdy na Slovensku sloužil jako vojenský lékař.

V roce 2. března 1932 náhle zemřel při cestě za pacientem do nedalekého Nížkova, ještě v autě ho zasáhla mrtvice.²⁰⁵ V jednom z nekrologů se o něm píše: „*Byla to dobrá vzácná duše, horák Českomoravské vrchoviny každým coulem, písmák, přítel venkovského lidu a badatel v jeho historii.*“²⁰⁶

²⁰⁵ SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Koncepty nekrologů, smuteční oznámení, výstřižky článků z tisku o úmrtí F. P. (1932), kart. 4, inv. č. 150.

²⁰⁶ Tamtéž.

10. Závěr

Obsahem a hlavním úkolem této práce bylo poskytnout ucelený obraz českého venkovského inteligenta Františka Půži. Největší důraz byl kladen na jeho osobní život a vojenskou kariéru.

Narodil se 28. září 1872 v malém městě Přibyslav v době, kdy před českým národem stály osudové události.

Již od mládí se angažoval v různých spolcích všemožného zaměření, zajímal se o společenské dění a lhostejná mu nebyla ani otázka vlastenecká. Se zájmem pozoroval a komentoval politiku, ačkoliv se v ní nikdy aktivně neangažoval.

Dobré vzdělání mu poskytlo německobrodské gymnázium. Poté jeho další kroky vedly na lékařskou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Významným mezníkem jeho života bylo přijetí vojenského stipendia, které ho zavazovalo ke službě v armádě. Donutily ho k tomu špatné finanční poměry, ačkoliv mu byl vojenský život proti srsti. Jako armádní lékař působil nejdříve před první světovou válkou v Bosně a Hercegovině a později v českých zemích a po vypuknutí války narukoval do Záhřebu, kde strávil celé čtyři válečné roky. Po válce nějakou dobu pobyl na Slovensku opět jako vojenský lékař. Jako obvodní lékař ordinoval ještě před válkou ve východočeském Kyšperku a později v Přibyslavi, do které se po válce vrátil a ve které žil až do konce svého života.

V rámci této práce byly stručně popsány události, které se udály v Evropě v průběhu 19. století a několik poznámek bylo věnováno také vývoji města Přibyslav. Je to nezbytné pro dokreslení doby, ve které František Půža žil. Práce se zaměřila hlavně na jeho osobní život a kariéru vojenského lékaře, proto bylo nutné zmínit několik faktů o první světové válce a krátce zmapovat vývoj vojenského lékařství na přelomu 19. a 20. století.

Hlavním pramenem byla osobní písemná pozůstalost MUDr. Františka Půži uložená ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě. Na základě zjištěných skutečností byl sestaven životopis, který se tematicky zaměřoval na určitá Půžova životní období.

Ačkoliv Půža strávil jako vojenský lékař ve službách c. k. armády téměř patnáct let a po celou tu dobu si pečlivě vedl deníky, příliš se v nich nevěnoval detailním popisům vojenské lékařské praxe. Největší problém při zpracování deníků byl tak popis každodennosti vojenského lékaře.

Deníky Františka Půži by měly přispět k poznání vojenské lékařské služby v doznívajícím 19. století. Nebylo možné srovnávat jeho zkušenosti na poli vojenského lékařství s dalšími podobnými zdroji, jelikož tomuto tématu bylo dosud věnováno málo pozornosti. Práce by proto měla přispět k bližšímu poznání tohoto tématu a rozšířit zájem o dějiny vojenské každodennosti dlouhého 19. století.

Studiem archivních pramenů jsem poznala Františka Půžu jako výraznou osobnost, člověka inteligentního a výjimečného, proto mi dovoluji, abych celou práci zakončila jeho slovy:

„Prodělal jsem život, jako snad většina českých inteligentů, propracovav se ze skromných poměrů otce maloživnostníka, maloročníka na vyšší stupeň společenského seskupení. Byl jsem svědkem ohromného rozvoje věd jak medicínských, tak hlavně technických. Měl jsem příležitost nahlédnouti do všech vrstev české společnosti jak doma, tak v cizině. Na univerzitě (1893-99) octl jsem se v mocném proudění myšlenkovém české mládeže projevující se v t. zv. hnutí pokrokovém. Byl jsem svědkem našeho národního i hospodářského zmohutnění a dějinného převratu způsobeného válkou světovou. Celý svět od základů se přeměňuje, mění se hranice států, mění se struktura lidské společnosti, luští se velké otázky světové. [...] Octnou-li se snad tyto zápisky v ruku příští generace, bude tato v nich míti obraz poměrů, v jakých se v této významné době pohyboval průměrný český intelligent.“²⁰⁷

²⁰⁷ SOkA Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Příbyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Paměti (deníkové záznamy doplněné vzpomínkami k popisovaným dějům, 28. 10. 1922 – září 1927). kart. 1, inv. č. 51, 28. 9. 1922.

11. Seznam pramenů a literatury

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond Půža František, MUDr., Přibyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997).

GLENNY, Misha. *Balkán 1804-1999. Nacionalismu, válka a velmoci*. Praha, 2003. ISBN 80-Kol. *Vojenské dějiny Československa, díl 2. (1526 – 1918)*. Praha, 1986.

Kol. *První světová válka*. Praha, 1968.

Kol. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha, 1998. ISBN 80-7106-266-9.

Kol. *Principy válečné chirurgie*. Havlíčkův Brod, 2011. ISBN 80-247-0735-7.

Kol. *Velké dějiny země koruny české. Sv. XII.a 1860 – 1890*. Praha, 2012. ISBN 978-80-7432-181-8.

KOŘALKA, Jiří. *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815 – 1914: Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v Českých zemích*. Praha, 1996. ISBN 80-7203-022-1.

KŘEN, Jan. *Konfliktní společenství*. Praha, 1990. ISBN: 0-88781-210-4.

MARKOVÁ, Lucie. *Přibyslav*. Havlíčkův Brod, 2008. ISBN: 978-80-904192-0-9.

PŮŽA, František. *Kronika přibyslavská*. Německý Brod, 1914.

TAJOVSKÝ, Miloš. Inventář Půža František, MUDr., Přibyslav (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997). Havlíčkův Brod, 2006.

TOMÁŠEK, Dušan. *Nevyhlášená válka. Boje o Slovensko 1918 – 1920*. Praha, 2005. ISBN 80-86328-68-6.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha, 1982.

WINTER, J. M. a kol. *První světová válka*. Praha 1995. ISBN 80-204-0520-8.

JIRÁNEK, Tomáš. Zdravotní poměry a zdravotní péče v armádě habsburské monarchie v dlouhém 19. století. In *Teatrum historiae*, 2, 2007, s. 335 – 354. ISSN 1802-2502.

MÁLEK, Oldřich. Příbyslavské osobnosti v názvech zdejších ulic. MUDr. František Půža. In *Příbyslavský čtvrtletník*, 1, 2002, s. 32-41.

Český statistický úřad. [cit. 2013-1-22]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/\\$File/13011203.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/00002BD91A/$File/13011203.pdf)>

LENDEROVÁ, Milena. *Prameny osobní povahy*. [online] [cit.2012-01-09]. Dostupné z WWW: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema10/p10.htm#ftn10>>

LUŇÁČEK, Jiří. Vojenské zdravotnictví v 19. století: Vojenská medicína. Dostupné z WWW: <[http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenska%20medicina \(424\).ppt](http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenska%20medicina%20(424).ppt)>

<[http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenske zdravotnictvi rakouske armady \(424\).ppt](http://www.historie.upol.cz/dokumenty/sylaby/vojenske_zdravotnictvi_rakouske_armady_(424).ppt)>

Oficiální webové stránky města Příbyslav. [cit. 2012-12-15] Dostupné z WWW: <<http://www.pribyslav.cz/historie-mesta/d-56640/p1=1047>>

Přepis listiny Smila z Lichtenburka dostupný na webových stránkách města Příbyslav. [cit. 2012-12-15] Dostupný z WWW: <<http://www.kzmpribyslav.cz/Historie-mesta.html>>

HEJHAL, Petr. Pravěké a raně středověké osídlení české části Českomoravské vrchoviny. Doktorská disertační práce, Masarykova univerzita, Brno 2009.

12. Seznam příloh

Příloha č. 1 – Portrétní fotografie, František Půža

SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Portrétní foto F. P. (4 ks), kart. 4, inv. č. 152.

Příloha č. 2 – Portrétní fotografie z vojenského prostředí, František Půža

SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Fotografie F. P. z vojenského prostředí – podobenky, skupinové (19 ks), kart. 4, inv. č. 153.

Příloha č. 3 – Fotografie z Bosny a Hercegoviny

SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Dopisnice F. P. odeslané (2x), kart. 2, inv. č. 76.

Příloha č. 4 – Fotografie, František Půža

SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Portrétní foto F. P. (4 ks), kart. 4, inv. č. 152.

Příloha č. 5 – Rodinná fotografie, Půžovi

SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Rodinné fotografie a fotografie přátel (8ks) (1900-1930), kart. 4, inv. č. 160.

Příloha č. 6 – Fotografie, Jan a Marie Půžovi

SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Rodinné fotografie a fotografie přátel (8ks) (1900-1930), kart. 4, inv. č. 160.

Příloha č. 7 – Parte

SOkA Havlíčkův Brod, fond *Půža František, MUDr., Přebyslav. (osobní písemná pozůstalost) (1860) 1885-1932 (1997)*. Koncepty nekrologů, smuteční oznámení, výstřižky z novin k úmrtí (1932), kart. 4, inv. č. 150.

13. Přílohy

Příloha č. 1 – Portrétní fotografie, František Půža

Příloha č. 2 – Portrétní fotografie z vojenského prostředí, František Půža

Příloha č. 3 – Fotografie z Bosny a Hercegoviny

Příloha č. 4 – Fotografie, František Půža

Příloha č. 5 – Rodinná fotografie, Půžovi

Příloha č. 6 – Fotografie, Jan a Marie Půžovi

14. Resumé

This thesis describes life of a military doctor, who belonged to the army of the Austria-Hungary. The thesis examines a personality of František Půža (1872 - 1932) who worked as a general practitioner and military doctor. He studied a medicine at the Charles-Ferdinand University in Prague from 1893 to 1899. He joined the army in 1898 and worked as a military doctor before and during The First World War. After The War he provided medical care in Přebyslav until 1932. František Půža died in 1932. During his life he was a member of patriotic clubs and represented a typical province intelligent.

This thesis consists of several parts which are focused on description of European history of 19th century, on everyday life in army and on interesting events in Půža's life.

The first part of this thesis interprets a political situation during the second half of 19th century in Europe, especially in the Austria-Hungary. There are descriptions of the main events, which are important for understanding the whole described period. The next chapters concern history of Přebyslav, World War I. and military medicine. Everyday life of František Půža and his career are characterized in the end of the thesis. Foremost is described his family life and education at the grammar school and at the university. Onward there is described his job of general practitioner. At last Půža is characterized as a historian, a patriot. This thesis also illustrates Půža's political views.

The main source of information was archival documents which are saved in SOkA Havlíčkův Brod. These documents contain Půža's birth certificate, identity cards, school reports, diaries, service cards, passports, photos, etc. Another frequently used source was literature of European history, especially monographs of Austria-Hungary, Czech-German relationships, history of Austria-Hungarian army and history of Přebyslav.

Diaries are written in Czech language, sometimes in German language. The main problem was little information about history of military medicine. The main restriction of this thesis was a lack of information of military medicine).

This thesis tries to extend, until today accessible, information about František Půža. The aim of the research was to explore archive source and by using the diaries completing information of Půža's life. The target of this research was discovering new interesting information from the archive in Havlíčkův Brod and using this information in completing Půža's biography.